

אשיחה בהקד

פְּרִשֶׁת פְּקוּדֵי

שיחות מפי
הרב אורן נזרית שליט"א

במעלת התפלה, זמנה וגדריה

בהלכה

אשיחה בהקדש

בהלכה

ניתן להשיג את ספרי המחבר:
שיחות חיזוק ה' כרכים
אשיחה בחוקיך ה' כרכים
קול חתן וקול שמחה

מתוך סדרת הספרים אשיחה בחקיקך (ה' כרכים)
ניתן להשיג בטלפונים 0506491414, 0509013000
למעוניינים ניתן לקבל השיחה
במייל toraoren@gmail.com

שיחות מפי הרב אורן נזרית שליט"א

- ג. התפלה הקדומה
- ג. תקנת התפלה
- ה. הסדורים הראשונים
- ה. תועלתה של התפלה לשנות הנגזר
- ו. תפלה על יראת שמים
- ז. גדלת פח התפלה
- ז. גדולה תפלה מכל הקרבנות
- ח. מחשבת פגול בתפלה
- ט. רצונו לדעת כחה של תפלה
- י. בטול גזרה ושנוי הטבע
- יא. מלך עליון - לעמת מלך אביון
- יא. מלחמת רב אחא במזיק הנורא
- יב. אפלו חרב חדה
- יב. הצלה מן האויבים והמקטרגים
- יג. שיהא מדבר ברדת ובזיע
- יד. דע לפני מי אתה עומד
- יד. תכלית הצרות - לשמע קולנו
- טו. להרבות בתפלה... ושוב להרבות
- טז. תפלה קטנה - פעלה אדירה
- טז. יקדים אדם תפלה לצרה
- יז. כ"ו הנראות - לקבול התפלות
- כ. מצות התפלה - מדאורייתא או מדרבנן?
- כא. ההשלכות להלכה
- כב. יסודו של הגר"ח מברסק
- כג. מדוע לא נתקנה ברכה על מצות התפלה?
- כד. תפלה בהנץ החמה
- כד. חשיבות הנץ - לקריאת שמע או לתפלה?
- כה. המתפלל קדם עלות השחר
- כה. מנין פועלים - קדם עלות השחר
- כו. השתתפות במנין פועלים
- כו. חשוב זמן 'הנץ החמה'

ניתן להקדיש פרשיות לברכה והצלחה ולעילוי נשמת וכיו"ב
לפרטים ניתן ליצור קשר בטל: 0506491414, 0509013000

שעור לפרשת פקודי

במעלת התפלה, זמנה וגדריה

בשעורנו זה נעסק ביסודות חיוב התפלה, וכפי שסדר את הדברים מורי ורבי מרן הראשון לציון שליט"א עלי ספרו המפלא 'ילקוט יוסף' תפלה חלק א'.

התפלה הקדומה

הנה מצינו בתורה ובנביאים כמה פעמים את עבודת התפלה, וכן בדברי הימים (ב ל') ו'יקמו הכהנים הלויים ויברכו את העם וישמע בקולם ותבוא תפלתם למעון קדשו לשמים'. וכן מצינו בבית המקדש (תמיד ה, א): אמר להם הממנה ברכו ברכה אחת (ברכת אהבה רבה, ברטנורא) והן ברכו וכו'. וכן מצינו ששלמה המלך התפלל (מלכים א' ח), ובמכילתא (דרשב"י פכ"ג; ספרי דברים ראה פה) אמרו: את ה' אלקיך תירא ואתו תעבד, עבדוהו בתורתו עבדוהו במקדשו. ופרש דבריהם הרמב"ם בספר המצוות (מצוה ה): רוצה לומר תכונן אליו להתפלל שם כמו שבאר שלמה המלך. ומבאר שעקר התפלה היא הנהגה ראויה מימים קדמונים.

תקנת התפלה

אכן מלבד התפלה האישית שהיו נוהגים אבותינו להתפלל בשעת צרה, או בהיותם בבית המקדש מקום השכינה, עוד אנו מוצאים שהתפלה מופיעה בתור תקנה והנהגה יומיומית. כדאיתא במדרש תנחומא (פי תבא א') שצפה משה רבנו וראה שבית המקדש עתיד ליחרב, עמד והתקין לישראל שיהיו מתפללין שלשה פעמים ביום. וכן מצינו במדרש (במדב"ר פ"ב) "וכן את מוצא ביהושע כשהלך להחריב את יריחו, אמר

בסיעתא דשמיא, נאמר בפרשתנו פרשת פקודי (שמות לח, כב) "ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה את כל אשר צוה ה' את משה: ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן חרש וחשב ורקם בתכלת ובארגמן ובתולעת השני ובשש". ובירושלמי (ברכות פ"ד ה"ג): "תניא, בכל יום מתפלל אדם שמונה עשרה ברכות, ולמה שמונה עשרה? אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כנגד שמונה עשרה צויון שבפרשת משכן שני. אמר רבי חיאי, ובלבד מן 'ואתו אהליאב' עד סיפא דספרא".

ופרש ה'תורה תמימה' פונת הירושלמי, ש"ח ברכות של שמונה עשרה, כנגד י"ח פעמים דכתיב בפרשת פקודי 'כאשר צוה', והוסיף ובאר רבי חיאי, שזאת מבלי לחשב הצווי שבפסוק שלפנינו (שהוא הפעם הי"ט). ויתכן שפסוק זה יוצא מן המנין, מפני שכל המלאכה היתה על ידי בצלאל ואהליאב, וצווי זה כתיב בבצלאל לבד.

ולכאורה צריך באור טעם שיכות ענין תפלת י"ח ברכות לי"ח צויון שבפרשת המשכן, ובאר התורה תמימה, על פי המובא במדרש רבה (פנ"א): אלה פקודי המשכן משכן העדת - משכן משכן שתי פעמים, רמז למשכן שנתמשכן שתי פעמים בעוונות. והנה לאחר שחרב המשכן ובטלו הקרבנות שהם מכפרים, אין לנו אלא תפלה שעומדת במקום קרבן, וממילא עושין זכר ורמז לזה על פי מספר הברכות, שיהא י"ח ברכות הבאים כנגד צווי תקומת המשכן.

וּכְתַב הַבַּיִת יוֹסֵף (אֲרַח חַיִּים סִימוֹן קִיב): "גְּרִיסִינוּ
 בְּפֶרֶק קָמָא דְמַגְלָה, תְּנִיא ק"כ זְקָנִים וְכו'.

כְּתוּב בְּשַׁבְּלֵי הַלְקֻט (תַּפְּלָה ס' יח) מִצְאָתִי
 אֲגַדָּה מֵאֵי עַל הַסְדֵּר? - זֶה סֵדֵר עוֹלָם, שְׁכָף
 מְצִינוּ י"ח בְּרֻכּוֹת שֶׁל תַּפְּלָה מֵעוֹלָם הֵיוּ
 מִתְקַנּוֹת זו אַחַר זו, כִּיּוֹן שְׁבָאוֹ אֲנָשִׁי כְּנֻסָת
 הַגְדוּלָה כְּלָלוּם וְתִקְנוּם כְּסֵדֵר. כְּשֶׁנֶּצֶל
 אֲבָרְהָם מֵאוֹר כְּשָׂדִים - פָּתַחוּ מִלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת
 וְאָמְרוּ 'מִגֵּן אֲבָרְהָם'. כְּשֶׁנֶּעֱקֵד יִצְחָק - אָמְרוּ
 'מַחִיָּה הַמַּתִּים'. כְּשֶׁבָּא יַעֲקֹב וּפָגַע בְּשַׁעֲרֵי
 רַחֲמִים וְהִקְדִּישׁ שְׁמוֹ שֶׁל הַקַּב"ה - אָמְרוּ
 'הָאֵל הַקְּדוֹשׁ'. כְּשֶׁלְּמַד גַּבְרִיאֵל אֶת יוֹסֵף
 שְׁבָעִים לְשׁוֹן - אָמְרוּ 'חֻגֵּן הַדַּעַת'. כְּשֶׁעָשָׂה
 רְאוּבֵן מַעֲשֵׂה בִלְהָה וְנִקְנְסָה עָלָיו מִיָּתָהּ וְשָׁב
 בְּתִשׁוּבָה וְחִיָּה דְכֻתִּיב 'יְחִי רְאוּבֵן וְאֵל יִמַת'
 - אָמְרוּ 'הַרוּצָה בְּתִשׁוּבָה'. כְּשֶׁעָשָׂה יְהוּדָה
 מַעֲשֵׂה תָמַר וְאָמַר 'הוֹצִיאֵנָה וְתִשְׁרַף' וְאָמַר
 'צִדְקָה מִמְּנִי' וְנִסְלַח לוֹ אוֹתוֹ עוֹן - אָמְרוּ
 'חֲנוּן הַמֶּרְבֶּה לְסִלַּח'. כְּשֶׁאָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
 הוּא בְּמִצְרִים לְיִשְׂרָאֵל 'וְגֵאלְתִּי אֶתְכֶם' -
 אָמְרוּ 'גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל'. כְּשֶׁרָפָא רָפָאֵל אֶת
 אֲבָרְהָם - אָמְרוּ 'רופא חוֹלִים'. כְּשֶׁזָּרַע יִצְחָק
 וּמִצָּא מֵאָה שְׁעָרִים - אָמְרוּ 'מְבָרַךְ הַשָּׁנִים'.
 כְּשֶׁבָּא יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם וְנִתְקַבְּצוּ הַשְּׁבָטִים עִם
 יוֹסֵף - אָמְרוּ 'מְקַבֵּץ גְּדַחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל'.
 כְּשֶׁאָמַר הַקַּב"ה לְמֹשֶׁה 'וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים'
 אָמְרוּ - מֶלֶךְ אוֹהֵב צִדְקָה וּמִשְׁפָּט. כְּשֶׁטָּבְעוּ
 הַמִּצְרַיִם בַּיָּם סוּף - אָמְרוּ 'שׁוֹבֵר אוֹיְבִים
 וּמְכַנְיַע זָדִים'. כְּשֶׁאָמַר הַקַּב"ה לְיַעֲקֹב 'וַיִּוְסֵף
 יִשִׁית יָדוֹ עַל עֵינָיִךְ וּבִטַח עַל דְּבָרֶיךָ וְאַחַר
 כֵּן נִתְקַיֵּם - אָמְרוּ 'מִשְׁעוֹן וּמְבֹטָח לְצַדִּיקִים'.
 כְּשֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה בַּיִת הַמְּקֻדָּשׁ - אָמַר 'בוֹנֵה
 יְרוּשָׁלַיִם'. כְּשֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל בַּיָּם סוּף וְאָמְרוּ
 שִׁירָה - אָמְרוּ 'מִצְמִיחַ קֶרֶן יְשׁוּעָה'. כְּשֶׁנֶּאֱנַחוּ
 יִשְׂרָאֵל וַיִּזְעַקוּ וְשָׁמַע ה' נֶאֱקָתָם כְּדֻכְתִּיב
 'וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נֶאֱקָתָם' - אָמְרוּ 'שׁוֹמַע
 תַּפְּלָה'. כְּשֶׁיִּרְדָּה שְׁכִינָה בְּמִשְׁכַּן - אָמְרוּ
 'הַמַּחְזִיר שְׁכִינָתוֹ'. כְּשֶׁהִכְנִיס שְׁלֹמֹה הָאָרוֹן
 לַפָּנִי וּלְפָנָיִם וְנִעֲנָה נִתַּן הוֹדָאָה וְשִׁבַח -
 אָמְרוּ 'הַטּוֹב שְׁמַךְ וּלְךָ נֶאֱהָ לְהוֹדוֹת'. כְּשֶׁנֶּכְנְסוּ

לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ עֲתִידִים אֲתָם לַעֲשׂוֹת שָׁם אֶת
 הַשְּׁבֵת, אֵל תִּרְחִיקוּ מִן הָאָרוֹן יוֹתֵר מִן אֲלָפִים
 אֲמָה לְכָל רוּחַ, לְמָה? שְׁתַּהֲיוּ רִשְׁאִין לְבוֹא
 לְהַתְּפַלֵּל לַפָּנֵי הָאָרוֹן בְּשֵׁבֵת". וְאָמְרוּ בְּגִמְרָא
 (בְּרֻכּוֹת כו, ב) שֶׁתַּפְּלוֹת כְּנֶגֶד תַּמִּידִים תִּקְנוּם.

וּבְגִמְרָא (מַגְלָה יז, ב): תַּפְּלָה מָנָא לֵן? דְּתַנְיָא
 שְׁמַעוֹן הַפְּקוּלִי הַסְדִּיר שְׁמוּנָה עֶשְׂרֵה בְּרֻכּוֹת
 לַפָּנֵי רַבֵּן גַּמְלִיאֵל עַל הַסְדֵּר בְּיַבְנָה, אָמַר
 רַבִּי יוֹחָנָן, וְאָמַרְי לָהּ בְּמַתְנִיתָא תְּנָא: מֵאָה
 וְעֶשְׂרִים זְקָנִים וּבָהֶם כְּמָה גְּבִיאִים תִּקְנוּ
 שְׁמוּנָה עֶשְׂרֵה בְּרֻכּוֹת עַל הַסְדֵּר. וּמְבַאֵר שְׁעוּד
 בִּימֵי שְׁמַעוֹן הַפְּקוּלִי שְׁחִי בְּזַמַּן רַבֵּן גַּמְלִיאֵל
 כְּבָר נִסְדְּרוּ שְׁמוּנָה עֶשְׂרֵה בְּרֻכּוֹת.

[וַיְדוּעַ כִּי רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא הוּא דוֹר
 שְׁבִיעִי לְהַלֵּל הַזְּקוֹן, וְכָף סְדָרָם: הַלֵּל הַזְּקוֹן,
 שְׁמַעוֹן בְּנוֹ, רַבֵּן גַּמְלִיאֵל הַזְּקוֹן, רַבֵּן שְׁמַעוֹן
 בֶּן גַּמְלִיאֵל (הַמְּכַנֶּה רִשְׁב"ג הַנְּהַרְג), רַבֵּן גַּמְלִיאֵל
 דְּיַבְנָה, רִשְׁב"ג בְּנוֹ, וְרַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא. וַיְדוּעַ
 שְׁשִׁלְשָׁה רַבֵּן גַּמְלִיאֵל הָיוּ, הָרֵאשׁוֹן רַבֵּן
 גַּמְלִיאֵל הַזְּקוֹן נִכְדוֹ שֶׁל הַלֵּל, הַשֵּׁנִי רַבֵּן
 גַּמְלִיאֵל דְּיַבְנָה, וְהַשְּׁלִישִׁי הוּא רַבֵּן גַּמְלִיאֵל
 בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא. וְרַבֵּן גַּמְלִיאֵל
 דְּיַבְנָה נֶהֱגַ נְשִׂאוֹתוֹ כְּמָה עֶשְׂרוֹת שָׁנִים אַחַר
 הַחֲרָבָה, נִמְצָא שֶׁתִּקְנַת הַתַּפְּלָה הִיָּתָה עַל כָּל
 פְּנִיָּם סְמוּכָה לְחַרְבָּן].

וּבְרַמְב"ם אֵיתָא שְׁאֲנָשִׁי כְּנֻסָת הַגְּדוּלָה
 וְעִזְרָא וּבֵית דִּינּוּ הֵם שֶׁתִּקְנוּ גִסְח תַּפְּלַת
 שְׁמוּנָה עֶשְׂרֵה עַל הַסְדֵּר, וְעַיִן בְּסִפְר 'דּוֹרוֹת
 הָרֵאשׁוֹנִים' (חֶלֶק א כָּרֵף ה' דף עג, ב) שְׁבַאֵר כִּי
 י"ח תַּפְּלוֹת עַל הַסְדֵּר הָיוּ מְסֻדְּרִים עוֹד מִימֵי
 אֲנָשִׁי כְּנֻסָת הַגְּדוּלָה, אֲלָא שְׁשִׁמְעוֹן הַפְּקוּלִי
 בָּרַר וְנִפְּה עַל פִּי עֲדִיוֹת מְהִימְנוֹת מָה הִיָּה
 הַגִּסְח הַנִּכּוֹן וְהַמְּקוּרִי שְׁלָהוּ, [מְלַבֵּד בְּרֻכַת
 הַמִּינִים, אֲשֶׁר תִּקְנָה לְרֵאשׁוֹנָה בְּאוֹתוֹ מַעֲמַד
 בְּיַבְנָה (שְׁלֹאֲחַר הַחֲרָבָן) עַל יְדֵי שְׁמוּאֵל הַקָּטָן,
 עַיִן שָׁם דף ק, א בְּאַרְיֻכּוֹת]. וְלִכּוֹן הַזְּכִיר
 הַרְמַב"ם רַק אֶת זְמַן סְדוּרָם לְרֵאשׁוֹנָה. וְעַיִן
 עוֹד שָׁם בְּתַלְמִידֵי רַבְּנוּ יוֹנָה, מָה שְׁבַאֵרוֹ בְּזָה.

יצחק: עכשו אין לנו לא נביא לא כהן לא קרבן לא מקדש לא מזבח, מי מכפר עלינו? אע"פ שחרב בית המקדש לא נשתיר בידינו אלא התפלה הזו, לפיכך ה' שמעה ה' סלחה וגו'. ואמרו בגמרא (ברכות טז, א): הרוצה לקבל עליו על מלכות שמים שלמה, נוטל ידיו ומניח תפלין וקורא קריאת שמע ומתפלל, מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, שנאמר 'ארחץ בנקיון כפי ואסבבה את מזבחך ה'". ועוד אמרו (שם יד, ב): רבי פנחס בשם רבי הושעיא אומר: המתפלל בבית הכנסת כאלו הקריב מנחה טהורה, שנאמר (ישעיה סו, ב) כַּאֲשֶׁר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור בית ה'.

וכתב בשו"ת הרשב"א (חלק ה' סימן נ'): וכבר אמרו שהקדוש ברוך הוא מתאנה לתפלתן של ישראל, וכך היא מדת השם יתברך, שכל חובה חכמתו שעל ידי תפלת חסידיו וברכותיהם יתרצה ויתרבה טובו למברכיו ומכירי טובו. כן הוא הענין אף על פי שיש פנימי זולת זה לאשר זכה אותו ה' יתברך להתבונן בסודי תורתו.

ובספר שבילי אמונה (למהר"מ אלדבי, נתיב א) הביא דהמתפלמסים מבני עמנו הקשו בעניני תפלה, הא אין שנוי בבוא יתברך, ולא איש הוא ויכזב, ואיך שיך תפלה לשנות רצונו. ותרץ דהתפלה אינה רק כדי שיתברר בשכלו כי הוא בכל דבר ברשות ה' יתברך ואז יגיע אליו היראה וההכנעה.

אך הגאון מליסא בספרו 'נחלת יעקב' (ברכות ו, ב) כתב דחלילה לומר כן, רק התפלה פועלת הרצון יתברך, ואין בזה קשיא בשנוי הרצון, שכן כמו שאין משיגים מהותו כן אין משיגים רצונו ודעתו, וכמו שאין משיגים הידיעה והבחירה והידיעה משארת אפשרות הבחירה כמבאר ברמב"ם, כן אין משיגים היאך מרצין אותו בתפלה ומהפכין מדת הדין למדת הרחמים על ידי תשובה.

ישראל לארץ ונתקים להם ונתתי שלום בארץ' - אמרו המברך את עמו ישראל בשלום. ובספר ארחות חיים כתובה אגדה זו יותר בארך וכתוב שם שהמחזיר שכינתו לציון אמרו כשחזרה שכינה בבית שני".

הסדורים הראשונים

כבר בזמן התלמוד היו ברשותם סדורי תפלה, אלא שאלו נאבדו מאתנו מסבת טלטול הגלות, ונשארו רק מעט קצורים הנזכרים בשני התלמודים, וחבל על דאבדון.

הסדור הראשון שהגיע לידינו הוא סדור **רב עמרם בר ששנא גאון** מספרד, שנכתב לפני יותר מאלף שנה. ותקופת מה לאחר מכן כתב רב סעדיה גאון את סדורו ופיוטיו. ובדורו של רש"י הופיעו סדורים נוספים מחכמי הדור, סדור רבנו שמחה מויטרי תלמידו של רש"י, סדר התפלה להרמב"ם. ואחר כך נתחלקו הנסחאות, כל קהלה ונסחה, נסח ספרד, נסח אשכנז, נסח קאטולוניה, נסח התימנים, נסח האיטליאנים, וכל נסח שונה מחברו (מבוא ל'אוצר התפלות' עמ' יב).

תועלתה של התפלה לשנות הנגזר

והנה, אף על פי שאין מדת הקדוש ברוך הוא כמדת בשר ודם להתחרט על דברים שגזרה חכמתו יתברך, מכל מקום בכחה של התפלה הנאמרת בכונה לשנות הגזרה, שעל ידי התפלה האדם משתנה ומתקרב להקב"ה, מתקדש ומתעלה לפניו, ושם מבטחו בו. וממילא מזלו משתנה, ונתן לומר כי לא על אדם כזה נגזרה הגזרה, ובפרט שהקדוש ברוך הוא מתאנה לתפלתן של ישראל.

ויתרה מזאת אמרו במדרש תנחומא (וישלח ט'): אמר רבי פנחס הכהן בר חמא: אין הקב"ה חפץ לחיב בריה, אלא מבקש שיתפללו בריות לפניו ויקבלם. אמר רבי

ונעשה ירא השמים הגדול ביותר שהיה בדורו.

והנה בברכות (י, א): "הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דרבי מאיר והוו קא מצערו ליה טובא, הוה קא בעי רבי מאיר רחמי עלויהו פי היכי דלימותו. אמרה ליה ברוריא דביתהו: מאי דעתך? - משום דכתיב: 'יתמו חטאים', מי כתיב חוטאים? חטאים כתיב! וכו' אלא בעי רחמי עלויהו דלהדרו בתשובה - ורשעים עוד אינם. בעא רחמי עלויהו והדרו בתשובה."

והקשה המהרש"א: "ויש לעין בזה, דודאי באדם המבקש רחמים על עצמו להחזירו בתשובה ניחא, דאע"ג דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, הרי אמרו 'בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו' והרוצה לטהר מסייעין לו, וזה המבקש רחמים על עצמו להחזירו בתשובה הרי זה בכלל הרוצה לטהר כו', אבל לבקש רחמים על חברו להחזירו בתשובה קשה מה יועיל בקשתו? הא אמרינן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ושאנו מתפללים והחזירנו בתשובה שלמה כו' לא קשיא כל כך, כיון שהוא כולל את עצמו, ויש לישב."

ובשו"ת אגרות מלשה (ארח חיים חלק ד סימן מ), כתב השואל הג"ר אפרים גרינבלט (מחבר שו"ת רבבות אפרים), לישב קשית המהרש"א, דאולי על ידי תפלת האדם אין זה נקרא 'בידי שמים', אולם הגר"מ פיינשטיין כתב לו בתשובה שהוא דחק גדול, ולא מסתבר כלל, דהא התפללה שה' יתברך יעשה שישבו בתשובה, וזה הא תמוה מאחר דהוא בידי אדם. וכתב מדיליה דצריך לומר שהתפלה היתה שלא יהא להם נסיונות וממילא ישבו, שלא היו חוטאים אלא מחסר פרנסה וכדומה, עוד תרץ דגם שיהי' להתפלל שהשי"ת יזמין

והמהר"ל כתב, שגם מה שמגיע לאדם - אם לא יתפלל לא יקבל, והוכיח כן ממה שנאמר בתורה (בראשית ב, ה): "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ ואדם אין לעבד את האדמה", וברש"י: "וכשבא אדם וידע שהם צרו לעולם, התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים. הינו שהיה צריך אדם הראשון לבקש רחמים על ירידת גשמים, אף על פי שכף היה רצונו של הקב"ה מלכתחלה."

תפלה על יראת שמים

ודע דראוי לו לאדם להתפלל לפני הבורא יתברך שיחזקהו ביראת שמים, וכמבאר בגמרא (שבת קנו, ב) באמו של רבי נחמן בר יצחק, שאמרו לה החוזים בפוכבים: בנך גנב יהיה. והיתה מקפידה שילך עם כסוי ראש "כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא", וצויתה אותו שיבקש רחמים שלא ישלט בו יצר הרע.

ולכאורה הא קיימא לן (ברכות לג, ב) 'הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים', ומה שיהי' להתפלל על זה? ובאר בחדושי מהרש"א כי 'בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו', ומן השמים מסייעין אותו, ולכן מלבד מה שמשתדל ומתאמץ ביראת שמים - ירבה בתפלה ובתחנונים על זה שיזכה לסייעתא דשמיא בדרך. ותדע, שהרי תפלתו של רב נחמן בר יצחק נתקבלה, ונעשה אחד מגדולי האמוראים, שדבריהם מזכרים הרבה מאד בש"ס. ורש"י במגלה (כה, ב) כתב שהיה רב נחמן בר יצחק מחסידי בבל, והוא שאמר לתנא 'לא תתני יראת חטא דאיכא אנא', (אל תשנה במשנה שבטלה יראת חטא שהרי אני קים, ואני ירא חטא)^א, והינו שתפלת אמו עליו התקבלה

א. רש"י לשיטתיה שסתם רב נחמן הוא רב נחמן בר יצחק, אולם עין תוספות (גטיו לא, ב) דפליגי, וסברי שסתם רב נחמן הוא רב נחמן בר יעקב.

להרחיב הענין דכ"ו אזכרות שבתפלה עולים בגימטריה תרע"ו, הם מגנים מפני התוכחות שיש בהם תרע"ו תבות.

ובזה פרש הגאון חיד"א (דבש לפי מע' ה, פני דוד וילך) את הפסוק: "אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם", שאמרו רבותינו ז"ל (הויבא ברש"י דברים כט, יב): שהיו ישראל יראים מהתוכחות, אמר להם "אתם נצבים", פרוש כשתעמדו בתפלת שמונה עשרה "לפני ה' אלהיכם" תהיו נצולים, דכ"ו אזכרות שבתפלה מגנות מרעת התוכחות.

גדולה תפלה מכל הקרבנות

יתר על כן, אמרו חז"ל שתפלה גדולה במעלתה מכל הקרבנות, כדאיתא במדרש (רות רבה פ"ג): אמר לו הקב"ה לדוד, חביבה עלי תפלה אחת שאתה עומד ומתפלל לפני מאלף עולות שעתידי שלמה בנך להעלות לקני.

וראה עוד במדרש תנחומא (פרשת וירא סימן א): אמר להן הקב"ה לישראל, הוו זהירין בתפלה, שאין מדה אחרת יפה הימנה, והיא גדולה מכל הקרבנות, שנאמר: למה לי רב זבחיכם וגו' כי תבאו לראות פני לא תוסיפו הביא מנחת שוא קטרת וגו' חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי וגו' ובפרשכם כפיכם וגו' גם כי תרבו תפלה וגו' מכלל שהיא גדולה מן הקרבנות.

וכיוצא בזה אמרו נמי בגמרא (ברכות לב, ב) ואמר רבי אלעזר גדולה תפלה יותר מן הקרבנות שנאמר למה לי רב זבחיכם, וכתיב, ובפרשכם כפיכם.

ובמדרש תנחומא (תבוא א): "היום הזה ה' אלהיך מצוץ לעשות, זהו שאמר הכתוב 'באו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עשנו', והלא כריעה בכלל השתחויה והשתחויה בכלל כריעה, ומה תלמוד לומר נשתחוה ונכרעה

להם שישמעו דברי מוסר מאנשים צדיקים וישובו על ידי זה בתשובה, וכתב דזה יותר נכון.

ויש שפרשו: הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים - דבכל תפלה יש רשות בידי שמים אם לענות ולקבלו או למנע ולשהות, אבל ביראת שמים אינו בידי שמים לעכב, אלא מוכרחים ליתן לו כדי שיוכל לעבד את הקב"ה.

גדלת כח התפלה

ועד כמה גדול כח התפלה, הנה במדרש תנחומא (פרשת וירא א) אמרו: אמר להם הקב"ה לישראל, הוו זהירין בתפלה, שאין לה מדה אחרת יפה הימנה, ואפלו אין אדם כדאי לענות לתפלתו ולעשות חסד עמו - כיון שמתפלל ומרבה בתחנונים אני עושה חסד עמו. ואמרו עוד במדרש (ילקו"ש ואתחננו רמז תתיב): אין הקדוש ברוך הוא פוסל תפלת כל בריה.

ויש להשתדל מאד לכון בתפלותינו ולהתפלל אותם בזמנם, שעבודת התפלה מכפרת כל מיני חטאים ועוונות, ואפלו חטאים רעים שאין להם כפרה בקרבן, והתפלה היא אחד מהדברים שהעולם עומד עליו, וגדולה תפלה יותר ממעשים טובים, וכל זמן שישראל מתכנסין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואומרים 'אמן יהא שמיה רבא מברוך' בכל כחם, הקב"ה קורע גזרות רעות המתרגשות לבוא על ישראל, ולא זכו ישראל לצאת מגלות מצרים אלא בזכות התפלה והצוחה, וגדול כחה של התפלה שיכולה לשנות גזרות רעות, אף צריך שיחזור בתשובה כדי שתפלתו תתקבל, וכל המתפלל בכונה וביראה זוכה על ידי זה לחיי העולם הבא.

וכתב בספר 'דרוש שמואל' שכ"ו אזכרות יש בתפלת שמונה עשרה, אשר יש בכחם להגן מכ"ו אזכרות המצויות בתוכחות, ויש

התפלה היתה מרצה לפני המקום ברוך הוא יותר מן הקרבנות, כמו שנאמר (שמות כג, כה): "ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימירך", ואמרו רז"ל: עבודה זו היא התפלה.

מחשבת פגול בתפלה

ההשוואה בין תפלה לקרבן, אינה רק השוואה המדגישה את מעלתה של התפלה, אלא היא השוואה מחיבת, כשם שקרבן הנעשה מתוך כוונה שאיננה נכונה, הרי הוא פגול, לא ירצה לה', כך התפלה הנעשית בלא כוונה ראויה - אינה פועלת את פעלתה, ואינה רצויה בפני הבורא.

וכן כתב הגאון חיד"א בספר 'רוח חיים' (סוף דרוש ה' לשה"ג), דכיום בעוונותינו הרבים אין אנו יכולים להקריב קרבנות, צריך להזדרז להתפלל בזמנה ולכונן במה שמוציא מפיו, פי הקרבן חוץ לזמנו פסול, וכשם שהיו מחשבות פוסלות בקרבן כן בתפלה, צריכה בזמנה ובכוונה שלמה, והעקר הוא הלב פדכתיב 'ולעבדו בכל לבבכם'.

ובמחזיק ברכה (סי' צח אות ג) הביא בשם הגאון החסיד רבי שלמה אפרים (לונטיץ', בעל 'פלי יקר') בספר 'עמודי שש': כונת הלב בוער באש - במקום יקד אש של הקרבן. וכמו שקרבן צריך כוונה, שכן מתעסק בקדשים פסול, כך התפלה שהיא בלא כונת הלב אין בה יתרון על צפצוף העופות המצפצפים והמהגים. וכשם שמחשבת חוץ לזמנו וחוץ למקומו הוי פגול בקרבן - כן בתפלה, חוץ לזמנו - אלו המתפללים שלא בזמנים הקבועים לתפלה, או מתאחרים בתפלתם ומבטלים תפלה בצבור, שהיא עת רצון. חוץ למקומו - הינו שעומד בבית הכנסת ומרהר בעסקיו או בדברי הבאי, ומשוטטת מחשבתו חוץ מן המקום אשר הוא עומד, ובשוק"י האישי ירצה, בשוקים וברחובות.

נברכה, אלא צפה משה ברוח הקדש וראה שבית המקדש עתיד ליחרב והבכורים עתידין לפסק, עמד והתקין לישראל שיהיו מתפללין שלשה פעמים בכל יום, לפי שחביבה תפלה לפני הקב"ה מכל מעשים טובים ומכל הקרבנות שכך כתיב 'תכון תפילתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב', ומשה רבנו אע"פ שעשה כל מעשים טובים כיון שנגזר עליו שלא לכנס לארץ התפלל ואמר אעברה נא ואראה".

וכתב בספר 'מעלות המדות' (ריש מעלה הז') בשם מדרש אגדה (עי' פסיקתא דרב כהנא פסקא כד; ילקוט ש' הושע תקלג): ונשלמה פרים שפתינו, מי משלם אותם הפרים שהינו מקריבים לפניך? שפתנו, בתפלה שאנו מתפללים לפניך. שאם לקרבנות אנו צריכין, ולבנון אין די בער וחתנו אין די עולה, לפי שחטאתינו מרבין, לפיכך אין לנו לשלם במקום הקרבנות אלא תפלתנו שאנו מניבין בשפתותינו.

ובמדרש (שמות רבה פ"ח): "קחו עמכם דברים, זהו שאמר הכתוב (תהלים כו) ארחץ בנקיון כפי לשמע בקול תודה, יכול אף להקריב פרים ואילים? תלמוד לומר לשמע בקול תודה, לפי שישראל אומרים רבון העולם הנשיאים חוטאים ומביאים קרבן ומתכפר להם, משיח חוטא ומביא קרבן ומתכפר לו, אנו אין לנו קרבן, אמר להם ואם כל עדת ישראל ישגו וגו' אמרו לו עניים אנו ואין לנו להביא קרבנות, אמר להם דברים אני מבקש, שנאמר: קחו עמכם דברים ושובו אל ה', ואני מוחל על כל עונותיכם, ואין דברים אלא דברי תורה שנאמר (דברים א) אלה הדברים אשר דבר משה, אמרו לו אין אנו יודעין, אמר להם ככו והתפללו לפני ואני מקבל".

ובספר 'עוללות אפרים' (חלק ד' עמוד ב') כתב שאפלו בזמן שבית המקדש היה קיים,

רצונך לדעת כחה של תפלה...

ובמדורש (דבר"ר פ"ח): "גדולה היא התפלה לפני הקדוש ברוך הוא, אמר רבי אליעזר רצונך לידע כחה של תפלה, אם אינה עושה כלה - חציה היא עושה, קין עמד על הכל אחיו והרגו, יצאה גזרה (בראשית ד) 'נע ונד תהיה בארץ', מיד עמד ונתודה לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר 'גדול עוני מנשא', אמר לפניו: רבוננו של עולם, כל העולם אתה סובל ולעוונני אי אתה סובל? כתבת 'נשא עון ועבר על פשעי' סלח לעוונני שהוא גדול, מיד מצא חסד לפני הקדוש ברוך הוא ונמנע ממנו 'נע', חצי הגזרה, שכן כתיב 'וישב בארץ נוד', מכאן אתה למד שגדולה התפלה לפני הקדוש ברוך הוא. וכן חזקיהו הנביא בשעה שאמר לו (ישעיה לח) צו לביתך כי מת אתה, מיד ויסב חזקיהו פניו אל הקיר, אמר לו הקב"ה שמעתי את תפלתך וגו' והספתי על ימיר חמש עשרה שנה, שכן כתיב (תהלים קמה) רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם.

ובספר 'עלינו לשבח' הביא שאלת הגאון רבי ברוך דב פוברסקי שליט"א (בד קדש בראשית), מדוע נדחקו חז"ל להביא ראיה לכחה של תפלה מקין, שתפלתו הועילה לבטל מחצה, ולא הביאו ראיה מפרשת תולדות, שנאמר 'ותהי רבקה עקרה אין לה ולד', וכתיב 'ויעתר יצחק לה', ואדרבה הועילה תפלתו לבטל כל הגזרה, וזכתה רבקה להפקד.

תרץ הגאון שליט"א: חק חק וטבע הבורא, שכאשר אדם מתפלל - תפלתו מתקבלת ומבטלת הגזרות. ולכן מכך שהקדוש ברוך הוא ענה לתפלת יצחק וזכה להפקד, אין להביא ראיה לכחה של תפלה, כי אדרבה זהו טבעה של תפלה. אכן באשר

לקין, מעצם זה שתפלתו הועילה לבטל רק מחצה, מוכח שלא נתקבלה התפלה, ועל כרחך הסבה שלא נתקבלה, מפני שהקדוש ברוך הוא היה חפץ להענישו על מעשהו ולא קבל את תפלתו, אזי נשאלת השאלה למה בכל אפן בטלה מחצית? אלא מכאן למדת כחה של תפלה, שגם כאשר אין ראוי לה להתקבל, לעולם אין בקשתו של האדם שבה ריקם, ותמיד תמצא בגינה הקלה בענישו.

[ובספר 'איש ורעהו' (פרשת תולדות) תרץ באפן אחר: על קין נגזרה גזרת 'נע ונד' בסבת חטאו, אזי כאשר על אף החטא מתקבלת התפלה - הנך רואה כמה גדול כחה של תפלה, אולם עקרותה של רבקה, לא היתה בסבת חטא, אלא מפני שהקדוש ברוך הוא מתאווה לתפלתם של צדיקים, וחפץ שיתפללו לפניו (כמבאר בגמרא במות [סד, א]) וממילא גזרה שכל כלה נועדה להביא את האדם לתפלה, כאשר האדם מתפלל והיא אכן מתבטלת, פחות נכר בה כחה של תפלה, הואיל ואין כח המתנגד לה, ומטעם זה לא הביאו חז"ל את הראיה לכחה של תפלה מיצחק אלא מקין].²

איתא בגמרא (ברכות לב, ב): "אמר רבי אלעזר: גדולה תפלה יותר ממעשים טובים. שאין לה גדול במעשים טובים יותר ממושה רבנו, אף על פי כן לא נענה אלא בתפלה, שנאמר: 'אל תוסף דבר אלי, וסמך ליה, עלה ראש הפסגה'". (ופרש רש"י: בדבר תפלה זו נתרצייתי להראותך אותה). ואמר רבי אלעזר גדולה תפלה יותר מן הקרבנות שנאמר למה לי רב זבחיכם, וכתיב, ובפרשכם כפיכם. אמר

ב. אמנם ב'בד קדש' הקשה בנוסף לך, מדוע לא נקטו חז"ל כחה של תפלה ממעשה מרים, שנענתה תפלתו של משה 'אל נא רפא נא לה', ולפי דבריו תרץ, ששקבלת התפלה - זהו טבעה של תפלה ולא כחה. אולם לתרוץ ספר 'איש לרעהו' עדין תיקשי, הלא הצרעת באה למרים כענש על שדברה לשון הרע במשה, ומכך שהועילה תפלת משה על אף כן אתה למד כמה גדול כחה של תפלה, ומדוע למדו זאת מקין? אכן יש אומרים (מקרא קדש להג"ד קוק שליט"א בהעלותו, שערי קדש ח"ב סימו קסט) שאף תפלת משה על מרים הועילה רק במחצה, ומטעם זה היתה בהסגר שבעה ימים, ולא י"ד, וצריך עיון.

ביצחק שְׁעָמַד וְהַתְּפִלָּה בְּפִנֵּה זוּ וְרִבְקָה בְּפִנֵּה זוּ, וְעַל יְדֵי תְּפִלָּתוֹ נִשְׁתַּנָּה בְּהוֹ הַטְּבַע, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב רַבְּנוּ בַחֲיִי (דְּבָרִים י"א, ג): וְצָרִיךְ אֵתָּה לְדַעַת כִּי כַח הַתְּפִלָּה גְדוֹל אֶפְלוּ לְשָׁנוֹת הַטְּבַע וְלִהְיֶצֶל מִן הַסְּכָנָה וּלְבַטֵּל הַנִּגְזָר. לְשָׁנוֹת הַטְּבַע, מִיִּצְחָק, שֶׁנֶּאֱמָר: (בְּרֵאשִׁית כ"ה, כ"א) "וַיַּעֲתֵר יִצְחָק לֵה' לִנְכַח אֲשֶׁתוֹ", וְדָרְשׁוּ רַז"ל: (שִׁי"ר ב, ל"א) מִפְּנֵי מָה נִתְעַקְרוּ הָאִמָּהוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהִקְב"ה מִתְאַוֶּה לְתְּפִלָּתוֹ שֶׁל צְדִיקִים.

וְהוּא עַל פִּי הַמְּבָאָר בְּגִמְרָא (יְבָמוֹת ס"ד, א): "אָמַר רַבִּי יִצְחָק: יִצְחָק אָבִינוּ עָקוֹר הָיָה, שֶׁנֶּאֱמָר: 'וַיַּעֲתֵר יִצְחָק לֵה' לִנְכַח אֲשֶׁתוֹ', עַל אֲשֶׁתוֹ לֹא נֶאֱמָר אֲלֵא לִנְכַח, מִלְּמַד שֶׁשְּׂנִיָּהֶם עָקוֹרִים הָיוּ. אִי הֲכִי, וַיַּעֲתֵר לוֹ - וַיַּעֲתֵר לָהֶם מִיִּבְעֵי לִיָּה! לְפִי שֶׁאִינוּ דוֹמָה תְּפִלַּת צְדִיק בְּן צְדִיק לְתְּפִלַּת צְדִיק בְּן רָשָׁע."

עוֹד אָמְרוּ (שָׁם) "אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מִפְּנֵי מָה הָיוּ אָבוֹתֵינוּ עָקוֹרִים? מִפְּנֵי שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְאַוֶּה לְתְּפִלָּתוֹ שֶׁל צְדִיקִים. אָמַר רַבִּי יִצְחָק: לְמָה נִמְשָׁלָה תְּפִלָּתוֹ שֶׁל צְדִיקִים כְּעֵתֶר? מָה עֵתֶר זֶה מִהִפָּךְ הַתְּבוּאָה מִמְקוֹם לְמְקוֹם, כִּי תְּפִלָּתוֹ שֶׁל צְדִיקִים מִהִפָּכֶת מְדוּתָיו שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִמֵּדֶת רִגְזָנוֹת לְמֵדֶת רַחֲמָנוֹת."

וְנִיחֲזִי אֲנִי עַד כַּמָּה גְדוֹל כְּחֵה שֶׁל תְּפִלָּה, דְּבִגְמֵרָא (בְּרֵכוֹת ז, א): "תִּנְיָא, אָמַר רַבִּי יִשְׁמַעֵאל בְּן אֱלִישֶׁע: פַּעַם אַחַת נִכְנְסִיתִי לְהִקְטִיר קִטְרֶת לְפָנָי וּלְפָנָיִם, וְרֵאתִי אַכְתֵּרִיאל יְה' ה' צְבָאוֹת שֶׁהוּא יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנֹשֵׂא וְאָמַר לִי: יִשְׁמַעֵאל בְּנִי, בְּרַכְנִי! - אָמַרְתִּי לוֹ: יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁיִּכְבְּשׁוּ רַחֲמֶיךָ אֶת כַּעֲסֶךָ וַיִּגְלוּ רַחֲמֶיךָ עַל מְדוּתֶיךָ וְתִתְנַהֵג עִם בְּנֶיךָ בְּמֵדֶת הַרְחָמִים וְתִכְנַס לָהֶם לְפָנָיִם מִשׁוֹרֵת הַדִּין, וְנִעֲנַע לִי בְּרֵאשׁוֹ."

כְּמוֹכֵן שֶׁמַּעֲשֵׂה זֶה טְמִיר הוּא וְנִעְלָם, וְאִין לָנוּ הַשְּׂגָה בְּקִצָּה קִצָּהוּ, אֲבָל מְבָאָר שֶׁהִבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ זְקוּק כְּבִיכּוֹל לְתְּפִלַּת יִשְׂרָאֵל, עַל מְנַת לְהַשְׁפִּיעַ עֲלֵיהֶם טוֹבָה.

רַב חָמָא בְּרַ חֲנִינְא, אִם הַתְּפִלָּה אָדָם וְלֹא נַעֲנָה, יַחֲזוֹר וַיִּתְפַּלֵּל, שֶׁנֶּאֱמָר קוּה אֶל ה' חֲזֹק וַיֵּאֱמַץ לְבָב וְקוּה אֶל ה'. אַרְבַּעַה דְּבָרִים צְרִיכִים חֲזוּק, תּוֹרָה, מַעֲשִׂים טוֹבִים, תְּפִלָּה וְדָרַךְ אַרְצִי, תְּפִלָּה מִנִּין? שֶׁנֶּאֱמָר קוּה אֶל ה' חֲזֹק וַיֵּאֱמַץ לְבָב וְקוּה אֶל ה'."

בטול גזרה ושנוי הטבע

וּבְגִמְרָא (רֵאשׁ הַשָּׁנָה ט"ז, ב): וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: אַרְבַּעַה דְּבָרִים מְקוֹרְעִין גְּזֵר דִּינוֹ שֶׁל אָדָם, אֵלוֹ הֵן: צְדָקָה, צַעֲקָה, שְׁנוּי הַשֵּׁם, וְשְׁנוּי מַעֲשֵׂה. צְדָקָה - דְּכָתִיב 'וְצְדָקָה תְּצִיל מַמּוֹת', צַעֲקָה - דְּכָתִיב 'וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בְּצָר לָהֶם וּמִמְצוּקֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם', שְׁנוּי הַשֵּׁם - דְּכָתִיב 'שְׂרִי אֲשֶׁתֶּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָה שְׂרִי כִי שָׂרָה שְׁמָה', וְכָתִיב 'וּבְרַכְתִּי אֶתְּךָ וְגַם נִתְּתִי מִמֶּנָּה לָךְ בֵּן', שְׁנוּי מַעֲשֵׂה - דְּכָתִיב 'וַיִּרְא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם, וְכָתִיב 'וַיִּנָּחֵם הָאֱלֹהִים עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דָּבַר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה'. וַיֵּשׂ אוֹמְרִים: אַף שְׁנוּי מְקוֹם, דְּכָתִיב 'וַיֵּאֱמַר ה' אֶל אַבְרָם לָךְ לָךְ מֵאַרְצְךָ, וְהָדָר 'וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גְדוֹל'."

וְעִין בְּתוֹסְפוֹת (שְׁבֵת ק"ט, ב) שֶׁהִבִּיאוּ בְּקִצּוֹר מָה שֶׁאָמְרוּ בְּפִסְיִקְתָּא (סוֹף מַסַּכַּת אֲצִילוֹת) כְּשֶׁעָלָה רַבִּי יִשְׁמַעֵאל בְּן אֱלִישֶׁע לְרַקִּיעַ, הִרְאָה לוֹ הַמַּלְאָךְ אֶת הַגְּזֵרוֹת הַרְבּוֹת שֶׁנִּגְזְרוּ עַל שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, תִּמָּה רַבִּי יִשְׁמַעֵאל: הֵיכֵל יוֹכְלוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲמֹד בְּכָל גְּזֵרוֹת אֵלֶּה? הִרְאָה לוֹ הַמַּלְאָךְ גְּזֵרוֹת קְשׁוֹת וְרַעוֹת מְאֹלוּ, עַד שֶׁאָמַר לוֹ: חֲיִיךָ שְׁכָל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל מִתְּכַנְּסִין בְּבִתֵּי כְּנַסְיוֹת וּבְבִתֵּי מְדָרְשׁוֹת, וְאוֹמְרִים 'אָמֵן יְהִי שְׁמִיָּה רַבָּא מְבָרַךְ' בְּכָל כַּחֵם, הִקְב"ה קוֹרֵעַ אוֹתוֹן גְּזֵרוֹת, עִין שָׁם. נִמְצָא דְאִילוּלֵי הַתְּפִלוֹת ח"ו, כַּמָּה גְּזֵרוֹת הָיוּ בְּאִים עַל עַם יִשְׂרָאֵל, וְעַל יְדֵי הַתְּפִלוֹת הַגְּזֵרוֹת מִתְּמַעֲטוֹת.

לְמַדְנוּ כִּי בְּכַחַה שֶׁל הַתְּפִלָּה לְשָׁנוֹת מָה שֶׁנִּגְזָר עַל הָאָדָם, וְלֹא זֶה בְּלִבְד, אֲלֵא גְדוֹל כַּח הַתְּפִלָּה לְשָׁנוֹת אֶת הַטְּבַע, וְלָכֵן מְצִינוּ

מִלֶּדֶת עֲלִיּוֹן - לְעֵמֶת מִלֶּדֶת אַבְיָוִן

ובתלמוד ירושלמי (ברכות פ"ט, ע"פ תרגום 'ידיד נפש') מובאים דברים נפלאים במעלתה של התפלה:

"רבי יודן אמר: **בָּשָׂר וְדָם יֵשׁ לוֹ פִּטְרוֹן**. אם באת לו עת צרה - אינו נכנס אצלו פתאום, אלא בא ועומד לו על פתחו של פטרונו, וקורא לעבדו או לבן ביתו, והוא אומר "איש פלוני עומד על פתח חצרך", שמא מכניסו ושמא מניחו, **אָבֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן** - אם באת על אדם צרה, לא יצוח לא למיכאל ולא לגבריאל, אלא לי יצוח ואני עונה מיד, הִדָּא הוּא דְכָתִיב 'כֹּל אֲשֶׁר יִקְרָא בְּשֵׁם ה' יִמְלֹט'".

"רבי פנחס בשם רבי זעירא אמר: **בָּשָׂר וְדָם יֵשׁ לוֹ פִּטְרוֹן**. אם הטריח עליו ביותר, הוא אומר "מצאו לו מקום שילך שם, כי הוא מטריח אותי יותר מדאי" **אָבֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן**, אלא כל מה שאתה מטריח עליו - הוא מקבל, הִדָּא הוּא דְכָתִיב 'הַשֵּׁלֶךְ עַל ה' יִהְיֶה וְהוּא יִכְלָלְךָ'".

"רבי פנחס בשם רבי תנחום בר חנילאי: **בָּשָׂר וְדָם יֵשׁ לוֹ פִּטְרוֹן**, ובאו שונאים ותפשו אותו על פתח חצרו של פטרונו - עד שצוח לו, עד שהפטרוני יצא לראות את אשר ארע עמו - כִּבְרַ הָרְגוּ אוֹתוֹ בְּחָרֵב, **אָבֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא** הציל את יהושפט מחרב ארם, דְכָתִיב 'וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט וְה' עָזְרוּ וַיִּסִּיתֵם אֵלֵהֶם מִמֶּנּוּ' מלמד שלא היה חסר אלא חתוף הראש - וַיִּסִּיתֵם אֵלֵהֶם מִמֶּנּוּ'".

מִלְחָמַת רַב אַחָא בְּמִזִּיק הַנּוֹרָא

ובגמרא (קדושין כט, ב) מספר אודות רב אחא בר יעקב, שבא ללמד לפני אביו, באותו הזמן שכן מזיק בבית מדרשו של אביו, שהיה כחו רב להזיק עד כדי שאפלו ביום, ואפלו בשנים, היו נזקין ממנו. כיון ששמע אביו שרב אחא בר יעקב - שהיה חסידא

קדישא - מגיע ללמד לפניו. צוה אביו לתלמידיו שאף אחד לא יארח אותו, וכך לא תהיה לו בררה אלא ללון בבית המדרש, אולי יתרחש נס ומתוך חסידותו יהרג את המזיק. אכן רב אחא עשה את הלילה בבית המדרש, אותו המזיק התגלה אליו בדמות נחש בעל שבעה ראשים, התפלל רב אחא, ועל כל כריעה שכרע בתפלתו, נכרת ראש של המזיק, עד שמגר לחלוטין. מספרת הגמרא שבבקר אמר רב אחא לאביו: סכנתם אותי, שהלא אלולי היה מתרחש נס - הייתי נזוק.

ולכאורה יש לעיו, כיצד אביו לא חשש לשלחו ללון בבית מדרש זה, וסמך על הנס, והרי קיימא לו 'אין סומכין על הנס'.

וצריך לישוב כאשר בארנו לעיל, דהינו משום שעל ידי תפלתו של רב אחא כבר אינו בגדר נס, דהוי כטבע שתתקבל תפלתו, שהיה אביו בטוח בזכותו של רב אחא שיצליח להתגבר על אותו מזיק בכל תפלתו, **כִּי כֹף טַבְעָהּ שֶׁל תַּפְלָה לְשׁוֹנֵת גְּדָרֵי הַטַּבַּע**, ובפרט בתלמיד חכם שכבר אמרו (סוטה מט, א) כֹּל תַּלְמִיד חָכֵם שֶׁעוֹסֵק בְּתוֹרָתוֹ מֵתוּרָה הַדְּחָק תַּפְלָתוֹ נִשְׁמַעַת.

ועוד יש לומר, על פי מה שכתב המהרש"א שם לבאר מדוע דוקא כריעת מודים הכניעה את המזיק, על פי הגמרא (ב"ק טז, א) דשדרו של אדם לאחר ע' שנה נעשה נחש, והוא דלא פרע במודים, וכתבו התוספות שם, משום דבכריעה אמרינו 'כי זקיף - זקיף כחויא', ולזה אמר הכא כיון דכרע זה החסיד פדינו, נתר ונפל אותו כח של הנחש, וז' הראשים של הנחש, הם הז' כחות הטמאה שהביא הנחש הקדמוני לעולם.

ולפי זה אתי שפיר הקשיא שהקשינו, דהמזיק שהיה בבית המדרש בדמות נחש בעל ז' ראשים, כנראה נוצר מפגם של אי כריעה במודים, וברגע שרב אחא פרע במודים

כדינו ז' כריעות, תקו את הקלוקל ולכן נצחו. ואין זה חשיב דסמך על הנס, שיידע שיתקו הצריך תקו, כי מה למזיק זה בבית מדרש ומה מקומו שם אם לא דצריך תקו. [והא דטעו רב אחא לאביי שנסתכן - יש לומר דרב ענותנותו אמר כן, דלא ראה בעצמו בר הכי לפעל את התקו הראוי הנ"ל].

אפלו חרב חדה...

ואמנם איתא בגמרא (ברכות לב, ב): "מיים שחרב בית המקדש נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים", אולם, הלא מצאנו שהועילה תפלה אפלו במצבים הקשים והבלתי אפשריים ביותר, כמספר בחזקיהו המלך, שכאשר נפל למשכב, בא אליו הנביא ישעיהו, ובפיו נבואה חלוטה וגמורה: "כה אמר ה' צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה", אמר לו חזקיהו (ברכות י, א): "בן אמוץ, כלה נבואתך וצא! כך מקבלני מבית אבי אבא - אפלו חרב חדה מנחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים", מיד נאמר (מ"ב כ, ב) "ויסב את פניו אל הקיר ויתפלל אל ה' לאמר: אנה ה' זכר נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלבב שלם והטוב בעיניך עשיתי ויבך חזקיהו בכי גדול". ואכן נתקבלה תפלתו של חזקיהו, ושוב נצטוה ישעיהו בנבואה לשוב לפניו ולומר לו: "שמעתי את תפלתך ראיתי את דמעתך הנני רפא לך... והספתי על ימיה חמש עשרה שנה".

הצלה מן האויבים והמקטרגים

ואיתא בדברי חז"ל (ב"ר פס"ה): "אמר רבי אבא בר כהנא נתכנסו כל עובדי פוכבים אצל בלעם בן בעור, אמרו לו: תאמר שאנו יכולים להזדוג לאמה זו? אמר: לכו וחזרו על בתי כנסיות שלהם, אם התינוקות מצפצפיו בקולו, אין אתם יכולין להם, ואם לאו אתם יכולין להם, שכף הבטיחן אביהן ואמר להם 'הקול קול יעקב' בזמן שקולו

של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו, ואם לאו הידים ידי עשו, אתם יכולים להם. הקול קול יעקב והידים ידי עשו... בשעה שהוא מצפצף בקולו, אין הידים ידי עשו, אין ידי עשו שולטות".

עוד שם: "הקל קול יעקב - אין יעקב שולט אלא בקולו, והידים ידי עשו - אין עשו שולט אלא בידיים וכו', דבר אחר הקול הקל קול יעקב, אמר רבי ברכיה בשעה שיעקב מרכין בקולו ידי עשו שולטות, דכתיב (שמות טו) וילנו כל העדה ויבא עמלק, ובשעה שהוא מצפצף בקולו אין הידים ידי עשו, אין ידי עשו שולטות".

וכן אמרו (איכ"ר פתיחתא ב): "הקול קול יעקב והידים ידי עשו, כל זמן שקולו של יעקב בבתי כנסיות ובתי מדרשות, אין הידים ידי עשו, וכל זמן שאין קולו מצפצף בבתי כנסיות ובתי מדרשות - הידים ידי עשו".

וכתב בספר 'מעלות המדות' (ריש מעלה הז'): בזכות התפלה ישראל נצולין מן המלקיות, שנאמר 'הקל קול יעקב', ואמרו חז"ל קולו של יעקב שולט בבתי כנסיות וידי עשו שולטות בחמסין, כל זמן שקולו של יעקב נמוך ידי עשו שולטות בו, וכל זמן שיעקב מצפצף בקולו - אין ידי עשו שולטות בו, ולא עוד אלא שהקב"ה משרה שכנתו ביניהן ויושב ושומע תפלותיהן של ישראל, כענין שנאמר ואתה קדוש יושב תהלות ישראל.

ובתנא דבי אליהו (זוטא פ"ה): "בכל יום ויום מלאכי חבלה יורדין מלפני הקדוש ברוך הוא לחבל את כל העולם כלו, שאלמלי בתי כנסיות ובתי מדרשות שהם יושבין בהן ועוסקין בתורה, היו מחבלין מיד".

עוד איתא בתנא דבי אליהו (פרשה ג): "עתידי הקב"ה לישב בבית המדרש שלו וצדיקי עולם יושבין לפניו, ונושאים ונותנים

שנאמר ויתפלל חזקיהו וגו' הטה ה' אָזְנֶךָ ושמע, כָּאֵדָם שְׁמַדְבָּר עִם חֲבֵרוֹ. נְחָה רוּחַ אֱלֹהִים עַל יְשַׁעִיָּה וְאָמַר לוֹ: חֲזַקִּיָּה, הַמְדַבֵּר לִפְנֵי מִי שְׁגָדוֹל מִמֶּנּוּ בְּשָׂר׃ וְדָם מִרְתִּיעַ כָּל גּוֹפוֹ וּמִזְדַּעְזְעִין כָּל אַבְרָיו, הַמְדַבֵּר לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שְׂיִהְיֶה מְדַבֵּר בְּרִתָּת וּבְזִיעַ. מִיֵּד חָלָה חֲזַקִּיָּהוּ חֲלִי גָדוֹל שְׁנֵאָמַר בְּיָמִים הָהֵם חָלָה חֲזַקִּיָּהוּ וְגו' (שם ל"ח א'). הִיָּה יוֹדֵעַ בְּדַעְתּוֹ שֶׁלֹּא כָּלוּ יָמָיו לְפִיכָךְ נָתַן פְּנִיּוֹ לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים וְלִשְׁפָּךְ תַּחֲנוּנִים לְפָנָיו.

וְכַתֵּב הַגָּאוֹן חִיד"א בְּדַבְרֵים אַחֲדִים (דְּרוֹשׁ ט"ז לְשִׁבְת שׁוֹבָה) אוֹדוֹת דְּבָרֵי תִנָּא דְּבִי אֱלִיָּהוּ הַנִּי"ל: **וְתִסְמַר שְׁעֵרַת הָאָדָם לַחֲשָׁב בְּזָה, וְאוֹי לָנוּ כִּי הַתְּפִלוֹת וְהַבְּרָכוֹת אֵינָם אֶפְלוּ כַּמְדַבֵּר** לַחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא בְּכָל לֵב וּמַחֲשָׁבָה, וּבַעֲוֹנוֹת הַרְבֵּים אֲפִיק שְׁפָה בַתְּפִלָּה וְלָבָם בַּל עָמוּ וְלֹא יָדַע מֵאֵי קָאָמַר. וְכַתֵּב סֵפֶר חֲרָדִים דְּמַעִיד עֵדוֹת שְׁקֵר בְּעֶצְמוֹ שְׁקֵרָא בְּקִרְיַאת שְׁמַע 'וְלַעֲבָדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם' זֶה עֲבוּדָה שְׁבַל תְּפִלָּה, וְעוֹשֶׂה לְהִפְךָ, עֵין שָׁם.

וּבִסְפָר 'דְּרָכֵי נַעַם' (שִׁזְכָּה לְהַסְכֵּמַת הַגֵּר"א, דף עט, א) כְּתִב: וּמֵאֵד מֵאֵד צָרִיךְ הָאָדָם לְהִיּוֹת נִזְהָר בַּתְּפִלָּתוֹ שֶׁלֹּא לְבוֹא לְיַדֵּי פְסוּל (דְּהֵינּוּ שְׂיִבְטָא כָּל הָאוֹתִיוֹת כְּתִקּוּנָה, וְשִׁיתְּפַלֵּל בְּכּוֹנֵה וּבִאִימָה, וְשִׁתְּהָא תְּפִלְתּוֹ בְּצַבּוֹר) וּבְפִרְט בְּעֵתִים הַלְלוּ שְׁהֵם קְרוֹבִים לְיָמוֹת הַמְּשִׁיחִי, שְׂאָף אִם יִתְמַהֲמַה חֲכָה לוֹ כִּי בּוֹא יָבוֹא, כְּיָדוּעַ לְחַכְמֵי הָאָמַת שְׂאִין תִּקּוּן בְּכָל הַתְּקוּנִים כְּמוֹ הַתְּפִלוֹת הַרְצִיּוֹת לִפְנֵי הַמְּקוֹם, אֶפְלוּ עֵסֶק הַתּוֹרָה וְהַמְצָאוֹת לֹא יִתְקַנּוּ הָעוֹלָמוֹת כְּמוֹ הַתְּפִלוֹת, שְׁבָהֶם תְּלוֹי קְרוֹב בִּיַּאת מְשִׁיחֵנוּ, וְעַקְרָם בְּדוֹרוֹת הַלְלוּ שְׁהֵם מַחְצוֹת אֶלֶף הַשָּׁשִׁי וְאֵילָךְ שֶׁהוּא זְמַן מִנְחָה. וְרָמַז לְדַבֵּר **שֶׁלֹּא נַעֲנֶה אֱלִיָּהוּ אֵלָּא בַתְּפִלַּת מִנְחָה**, כְּלוֹמַר עַל יְדֵי

בְּמִקְרָא בְּמִשְׁנָה בְּהִלְכוֹת וּבְאֲגָדוֹת, וְאוֹמְרִים עַל טָמָא וְעַל טְהוֹר וְעַל טְהוֹר טְהוֹר, עַל טָמָא בְּמִקּוּמוֹ וְעַל טְהוֹר בְּמִקּוּמוֹ, וְאַחַר כֵּךְ מְבִיאִין אֶת הַרְשָׁעִים וְדַנִּין אוֹתָן בְּפְנִיָּהֶם, יֵשׁ גְּדוּנִין שְׁלֹשִׁים יוֹם וְיֵשׁ גְּדוּנִין שְׁשִׁים יוֹם, יֵשׁ גְּדוּנִין שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וְיֵשׁ גְּדוּנִין שְׁשָׁה חֳדָשִׁים, כְּלָלוּ שֶׁל דְּבַר שָׁנוּ רְבוּתֵינוּ בְּמִשְׁנָה, מִשְׁפֵּט רְשָׁעִים לְגִיהֵנָם שְׁנַיִם עֶשֶׂר חֳדָשׁ, וְאַחַר כֵּךְ עוֹמְדִין צְדִיקִין לִפְנֵי מִי שְׁאָמַר וְהִיָּה הָעוֹלָם, וְאוֹמְרִים לְפָנָיו: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, כְּשֶׁהֵינּוּ בְּאוֹתוֹ הָעוֹלָם, אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם הֵיוּ מְשַׁכְּמִין וּמַעֲרִיבִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְקוֹרִין קְרִית שְׁמַע וּמַתְּפַלְלִין וְעוֹשִׁין שְׂאָר מְצוּוֹת, וְאוֹמַר לְהָן: אִם כֵּךְ עֲשׂוּ - לָכוּ וְרַפְּאוּ אוֹתָן, מִיֵּד הוֹלְכִין צְדִיקִים וְעוֹמְדִין עַל עַפְרָם שֶׁל רְשָׁעִים וּמְבַקְשִׁין עֲלֵיהֶן רַחֲמִים, וְהַקְּב"ה מַעֲמִידוֹן מַעֲפָרוֹ עַל רַגְלֵיהֶם.

שִׂיָּהּ מְדַבֵּר בְּרִתָּת וּבְזִיעַ...

הַמְּקוֹרוֹת שֶׁהִבְאֵנוּ מִדְּבָרֵי חַז"ל, כַּמָּה עֲצוּמָה מַעֲלַת הַתְּפִלָּה, מַחֲיִבִים אוֹתָנוּ לְהַתְּבוּנָה אִף עַל הָאִפֵּן בּוֹ אָנוּ עוֹמְדִים לַתְּפִלָּה, הָאִם אָנוּ עוֹשִׁים זֹאת מִתּוֹךְ רְצִינּוֹת וְהַכְּנָעָה, מְדַקְדְּקִים בְּתַבּוֹת וּמִתְכַּוְּנִים בָּהֶם, מִתּוֹךְ הַבְּנָה כַּמָּה הַדְּבַר חָשׁוּב וְנִגְעֵלִית הִיא הַתְּפִלָּה, אוֹ מִתְּפַלְלִים בַּחֲסֵר כּוֹנֵה וְכִלְאֲחֵר יָד ח"ו. וְאִיתָא בְּגִמְרָא (בְּרִכוֹת ו, א): אָמַר לִיָּה הֵהוּא מִרְבַּנָּן לְרַב בִּיבִי בְּרַ אֲבִי, וְאָמַרִי לָהּ רַב בִּיבִי לְרַב נַחְמָן בְּרַ יִצְחָק, מֵאֵי דְכִתִּיב (תְּהִלִּים יב) כָּרָם זְלוֹת לְבַנְי אָדָם? אָמַר לִיָּה אֵלּוּ דְּבָרִים שְׁעוֹמְדִים בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּבְנֵי אָדָם מְזַלְזְלִין בָּהֶם. וּפְרַשׁ רַש"י בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם: כְּגוֹן תְּפִלָּה שְׁעוֹלָה לְמַעְלָה.

וּבַמְדָּרָשׁ (תְּדַב"א רַבָּה פָּרָק ט): "כְּשֶׁבֵּא סַנְחֹרִיב וְהִקִּיף עַל יְרוּשָׁלַיִם, עָמַד חֲזַקִּיָּה בַתְּפִלָּה,

ג. אֶפְשָׁר לומר שֶׁלֹּא לְחַנּוּם דּוֹקָא רַב נַחְמָן בְּרַ יִצְחָק, הוּא זֶה שְׁדַבֵּר בְּמַעֲלַת הַתְּפִלָּה, דְּהָא הִבְאֵנוּ לְעִיל מִהַגְּמָרָא (שְׁבֹת קנ"ב) בְּאִמּוֹ שֶׁל רַבִּי נַחְמָן בְּרַ יִצְחָק, שְׁאָמְרוּ לָהּ הַחוּזִים בְּכוֹכְבֵימ: גְּנֵר גָּנַב יְהִיָּה, וְצוּתָהּ אוֹתוֹ שְׂיִבְקֹשׁ רַחֲמִים שֶׁלֹּא יִשְׁלַט בּוֹ יִצְרַר הָרַע, וְכֵן יִנְצַל מִגּוֹרֵל זֶה, וְה' שָׁמַע תְּפִלְתּוֹ וְנִצַּל, אִם כֵּן מִי רָאוּי מִמֶּנּוּ לְהַבִּיעַ אֶת עֲרָכָהּ וּמַעֲלָתָהּ שֶׁל תְּפִלָּה.

תלמידיו, רבנו לא חשף בעצמה מן הנחש? אמר להם: תבוא לי שלא חשתי. ושוב מעשה באחד שהיה עומד ומתפלל, ובא הזאב ונטל את בנו מאצלו ולא הפסיק את תפלתו. כשסיים, אמרו לו תלמידיו: רבנו לא חשף בעצמה כשבא הזאב ונטל את בנו מאצלה? אמר להם: תבוא לי שלא חשתי בו. ולא הספיק לומר את הדבר עד שבא הזאב והחזיר את התינוק למקומו. אמר לו אביו: מה עשה לך הזאב? אמר לו: הכניסני לתוך חרבה אחת, ושמעתי בת קול שהיתה אומרת: לא על זה שלחתך אלא על בן פלוני. ולא הספיק הנער לגמר את הדבר עד ששמעו קול בכי שצועקין ואומרין בן פלוני נשכו הזאב.

והגאון החזון איש, בפנותו באגרת למאן דהוא (אגרות חזו"א ח"א כג) לחזק את ידיו שימשיך לשקד על תלמודו בישיבה, כותב תוך הדברים: "העמל עושה קנין עולמי בנפש פידוע, והעקר להקדים תפלה, עבודה נאצלה בתפלה, לציר כמו חי איך שהקב"ה שומע את שיח שפתותינו ומאזין הגיון הלב" - לא תפלה סתמית, אלא תפלה אצילית, אצילות - הוא העולם הגבוה ביותר בארבעה עולמות, תפלה שמגביהה אותו לרומו של עולם, ומהי עבודת התפלה? לציר כמו חי כיצד שהקדוש ברוך הוא שומע את שיח שפתותינו ומאזין הגיון לבנו...

תכלית הצרות - לשמע קולנו

וכתב בספר 'דברי אליהו' (פרשת וילך) בשם רבנו הגר"א: ידוע שהאמה הישראלית עם קדוש, כשיד ה' נוגע בהם ח"ו, והקול קול יעקב בתפלה, יכולים לשבר מחצות של ברזל המפסיקות בינם לבין אביהם שבשמים, אך נרפים הם נרפים לבקש לאלהינו על זאת, בחשבם כי מקרה הוא על סדור טבעי ולא על צד ההשגחה. וזהו שגאמר 'ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא' רצונו לומר

אותן תפלות, שהן אחר חצות יומו של הקדוש ברוך הוא, שהוא אלהי השמי, אז נענה אליהו מן השמים לבוא לבשר לנו על ביאת בן דוד במהרה בימינו.

דע לפני מי אתה עומד

ובספר מנורת המאור (נר ג כלל ג פ"ח): "כשיתפלל אדם תפלה מעמד, יחשב בלבו לפני מי הוא עומד, לפני מלך המלכים, ולא יפסיק בתפלתו אפילו במחשבה, וכך שכן במעשה, ואפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו, ואפילו נחש כרוף על עקבו לא יפסיק".

וגרסינו בפרק אין עומדין (ברכות לב, ב): תנו רבנן: מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך, בא הגמון אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום, המתין לו עד שסיים תפלתו. לאחר שסיים תפלתו אמר לו: ריקא, והלא כתוב בתורתכם 'ק השמר לך ושמר נפשך', וכתוב 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם', כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום? אם הייתי חותך ראשך בסיף מי היה תובע את דמך מדי? אמר לו: המתן לי עד שאפסיק בדברים. אמר לו: אלו היית עומד לפני מלך בשר ודם ובא חברך ונתן לך שלום - היית מחזיר לו? - אמר לו: לאו. ואם היית מחזיר לו, מה היו עושים לך? - אמר לו: היו חותכים את ראשי בסיף. - אמר לו: והלא דברים קל וחמר; ומה אתה שהיית עומד לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר - כן, אני שהייתי עומד לפני מלך המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא חי וקים לעד ולעולמי עולמים - על אחת כמה וכמה! מיד נתפס אותו הגמון, ונפטר אותו חסיד לביתו לשלום.

ומצינו גם כן כתוב במדרש: מעשה בחסיד אחד שהיה עומד ומתפלל, בא נחש ועבר על רגליו ולא הפסיק תפלתו. אמרו לו

אם הִיָּה עוֹשֶׂה עוֹד נְסִיוֹן אֶחָד בְּלִבְדּוֹ, וּמַעֲלָה אֶת הַמַּחִיר בְּעוֹד אֲגוּרָה אוֹ שְׁתִּים - כְּבָר הִיָּה מִתְרַצָּה.

כָּךְ פּוֹעֲלִים הַדְּבָרִים בַּתְּפִלָּה, יֵשׁ לָנוּ אֲבָא טוֹב הַיּוֹשֵׁב בְּשָׁמַיִם, שׁוֹמֵעַ אֶת כָּל תְּפִלוֹתֵינוּ וּמֵאַזֵּין בְּמִיחָד לְשִׁבוּרֵי לֵב וּלְנִמְזוּכֵי רוּחַ, וּכְפִי שְׁאוּמֵר הַנְּבִיא (יִשְׁעִיָּהוּ נז, טו): "כִּי כֹה אָמַר יְהוָה וְנִשְׂא שְׁכֹן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ אֲשַׁכּוֹן וְאֶת דַּכָּא וְשִׁפְלָא רוּחַ לְהַחִיּוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וְלְהַחִיּוֹת לֵב גְּדָכָאִים", וְאַף בְּסִלִּיחוֹת אֲנוּ אוֹמְרִים: "דְּעֵנִי לְעֵנִי עֲנִינְךָ, דְּעֵנִי לְתִבְרִי לִיבָא עֲנִינְךָ, דְּעֵנִי לְמַכִּיכִי רוּחָא עֲנִינְךָ", לְכֹן אֵל נְתִיאֵשׁ וְאֵל נְרָפָה מִן הַתְּפִלָּה, יִתְכֹּן שֶׁהַתְּפִלָּנוּ וְהַתְּפִלָּנוּ וְהַרְבֵּנוּ מְאֹד בְּתַחֲנוּנִים, אֲבָל אִם הִיָּינוּ מוֹסִיפִים עוֹד תְּפִלָּה אַחַת... רַק עוֹד אַחַת... כְּבָר הָיוּ שְׁעָרֵי שְׁמַיִם נִפְתָּחִים בְּפִינוּ לְרוּחָהּ, וְהַכֹּל הָיָה בָּא עַל מְקוֹמוֹ בְּשָׁלוֹם.

וְזוֹ גַם הַתְּשׁוּבָה לְאוֹתָם הוֹרִים שְׁאִינָם רוֹאִים הַצְּלָחָה בְּחִנוּךְ בְּנִיָּהֶם, כִּי צָרִיךְ לְהַרְבּוֹת בַּתְּפִלָּה עַל כָּךְ. וְכְבָר הַזְכַּרְנוּ אֶת הַמְּבֹאֵר בְּגִמְרָא (שְׁבֵת קנו, ב) בְּאִמּוֹ שֶׁל רַבִּי נַחֲמָן בֵּר יִצְחָק, שְׁאִמְרוּ לָהּ הַחוֹזִים בְּפוֹכְכִים: בְּנֵךְ גִּנְבַּ יְהִיָּה. וְהִיתָה מְקַפֵּידָה שְׁיִלַּךְ עִם כְּסוּי רֹאשׁ "כִּי הֵיכִי דְתִיְהוּי עֲלֶיךָ אֵימְתָא דְשְׁמִיא", וְצוּתָה אוֹתוֹ שְׁיִבְקֵשׁ רַחֲמִים שְׁלֵא יִשְׁלַט בּוֹ יִצְרָר הָרַע, דְּהִינוּ שְׁאִמוֹ לֹא אֲמַרָה נוֹאֵשׁ, חִזְקָה אֶת בְּנָה בְּיִרְאָת שְׁמַיִם וּבַתְּפִלָּה, וְאֲכֹן זְכָתָה לְשָׁנוֹת אֶת גּוֹרֵל הַמְּזֻלוֹת שֶׁל בְּנָה, עַד שְׁעִלָּה וּנְתַעֲלָה לְאִמּוֹרָא קָדוֹשׁ וְנִשְׁגָּב.

הַגָּאוֹן רַבִּי יוֹסֵף טְרַאנִי זצ"ל בְּחִדוּשָׁיו (חִדוּשֵׁי מַהֲרִ"ט קָדוּשֵׁין כז, א) לְאַחַר שְׁמֵאֲרִיךְ לְפַלְפֵּל בְּדִינֵי הַקְּנִינִים, מוֹסִיף שׁוּרָה בּוֹדְדָה אֲשֶׁר הִיא לְכַאוּרָה חֲסֵרַת פֶּשֶׁר: "וּבִהֲאֵי שְׁמַעְתָּא דְּצַבּוּרִים הָיוּ לִי דְבָרִים וְשִׁכְחִיתִים", לְשֵׁם מָה גָּלָה לָנוּ זֹאת אוֹתוֹ גָּאוֹן? מַה בְּרָצוֹנוּ לְהַשְׁמִיעֵנוּ?

עֲנָה עַל כָּךְ הַגְּרִי"ש אֶלְיָשִׁיב זצ"ל (הוֹבָא בְּעֵלְיָנוּ לְשִׁבְח' עַמ' שִׁכז) תְּשׁוּבָה נְפִלְאָה: מִסְתַּבֵּר

שְׁאִסְתִּיר מֵהֶם שְׁלֹא יִבְיִנוּ שְׁעַל כֹּן בָּאָה לָהֶם הַצָּרָה הַזֹּאת עַל שֶׁהִסְתַּרְתִּי פְּנֵי מֵהֶם, וְלֹא יִבְקֵשׁוּ רַחֲמִים, כְּדִי שְׁיִקְבְּלוּ עַנְשָׁם. כִּי אִלְמָלִי יִבְיִנוּ - יִבְטְלוּ הַגְּזָרָה בַּתְּפִלָּתָם.

וְעַל חֲשִׁיבוֹת הַתְּפִלָּה דְּוָקָא בְּזַמְנֵי צָרָה, הַתְּרִיעַ הַמְּשַׁגֵּיחַ רַבִּי יְרוּחָם מְמִיר בְּסִפְרוֹ 'דַּעַת תּוֹרָה' (פְּרִשְׁת בְּשַׁלַּח): בְּזַמְנֵנוּ אֱלֹהֵי אֲשֶׁר אֲפָפוּנוּ מִשְׁבְּרֵי מוֹת, תְּהוּם יְסוּבְבֵנוּ, צָרָה גְּדוּלָה לִיעֲקֹב שְׁלֹא הִיתָה כְּמוֹהָ, עֲלִינוּ לִידַע גְּדָל הַחַיּוֹב שֶׁל צַעֲקָה, קְרִיאַתִּי מִצָּרָה לִי, כִּי כְּבָר רָאִינוּ וְלִמְדָנוּ כִּי תַכְלִית הַצָּרוֹת לְשִׁמְעַי קוֹלְנוּ, לְהַפְּיִר כִּי פוֹדְנוּ וּמִצִּילְנוּ אֶתְּהָ מֵעוֹלָם שְׁמַךְ וְאֵין אֱלֹהִים זוּלָתָךְ, וְאִם בְּשֵׁם ה' נִזְכִּיר - כִּי אֲזַ אֵין חִלּוֹק כָּלֵל בְּמִצְבִּים, אִם בְּצָרָה וְאִם בְּמַרְחָב, וְאִם 'מִן הַמְּצַר קְרִיאַתִּי יְה' - וְדַאי נְהִיָּה בְּטוּחִים כִּי 'עֲנֵנִי בְּמַרְחָב יְה'.

לְהַרְבּוֹת בַּתְּפִלָּה... וְשׁוּב לְהַרְבּוֹת

אֲשֶׁר עַל כֹּן, רָאוּי לְעוֹרֵר כָּל אָדָם, אֲשֶׁר הַתְּרַגְּשׁוּ עָלָיו צָרוֹת וּקְשָׁיִים בְּר מִינוּ, שְׁיִתְפַּלֵּל הַרְבֵּה לְפָנֵי הַשֵּׁי"ת, וְיִזְכֹּר מַה שְׁנֵאָמַר בַּתּוֹרָה (בְּרַאשִׁית כה, כא) "וַיַּעֲתֵר יִצְחָק לָהּ לִנְכַח אֲשֶׁתּוֹ", וּפְרַשׁ רַש"י: הַרְבֵּה וְהַפְּצִיר בַּתְּפִלָּה, הַתְּפַלֵּל וְהַתְּפַלֵּל וְעוֹד פְּעַם הַתְּפַלֵּל, וּמַה כְּתִיב בַּתְּרִיָּה? "וַיַּעֲתֵר לוֹ ה' וַתִּהְיֶה רַבָּה אֲשֶׁתּוֹ", וּבְרַש"י שֵׁם: גְּתַפְצֵר וְנִתְפָּס וְנִתְפַתָּה לוֹ. דְּהִינוּ שְׁהַקְּב"ה טְבַע בְּטַבַּע הַבְּרִיאָה, שְׁעַל יְדֵי רַבּוּי הַפְּצָרוֹת - נִתֵּן לְהַשִּׁיג יְשׁוּעָה.

מָשָׁל לְמַה הַדְּבָר דּוּמָה? לְאָדָם שְׁבִקֵּשׁ לְרַכֵּשׁ חֲפֵץ פְּלוּנֵי מַחְבָּרוֹ, הַצִּיעַ לוֹ סְכוּם כְּסָף מְסִים, וְאִלּוּ הֵלָה - מְסַרְב לְמַכּוֹר. הַקּוֹנֵה מַעֲלָה אֶת הַמַּחִיר, וְהַמּוֹכֵר מְסַרְב. כִּיּוֹן שֶׁהַלְקוּחַ רוּצָה בְּחֲפֵץ זֶה בְּכָל מַחִיר, הוּא מְנוֹסָה שׁוֹב וְשׁוּב לְהַעֲלוֹת אֶת הַמַּחִיר, אֲבָל לֹא תוֹצֵאוֹת. הַמּוֹכֵר עוֹמֵד בְּסִרּוּבוֹ. הָאִם יְכוּל הַלְקוּחַ לְבּוֹא אֵי פְּעַם בַּתְּבִיעָה כְּלָפִי הַמּוֹכֵר, מִדּוּעַ לֹא מְכַרְתִּי לִי אֶת הַחֲפֵץ, הָרִי הַרְבִּיתִי לָךְ בְּמַחִיר? בְּוָדַי שְׁלֵא, כִּי אוּלֵי

ושתי בנות ללבו, הגדולה לגדול והקטנה לקטן, והכל אומרים - הינו כעין נבואה, ובגין כך 'ועיני לאה רפות', בשל הבכי הרב שבכתה לאחר ששמעה כן, והפצירה בתפלה אל ה' שתזכה להנתן בחיק יעקב. ואכן תפלתה התקבלה, אך הנבואה מה תהיה עליה? אלא ה' יתברך נתן בלבו של עשו שיעשה מעשה שטות וימכר את בכורתו ליעקב תמורת נזיד עדשים, דבר שאי אפשר להבינו בשכל אנוש, ועל ידי כך הפך עשו לקטן שבין האחים, ושוב לא תוכל הנבואה של 'הגדולה לגדול' לחול על נשואי לאה לעשו, כיון שעשו הוא הוא הקטן.

וזהו השלוב שבין שתי הסבות לשם 'ראובן', אמרה לאה 'כי שנואה אנכי עקב עיני הרכות בסבת הבכי והתפלה שלא אלקח על ידי עשו, והאלקים שמע לתפילתי וראה בעיניי, וגלגל את כל ענין מכירת הבכורה, ועל ידי כך יכלה לאה להתבטא "ראו מה בין בני לכו חמי", ללמדנו מה היא כחה של תפלה. (ספר 'עלינו לשבח' עמ' שכד ואילך).

יְקָדִים אָדָם תַּפִּלָּה לְצָרָה

כאשר אברהם אבינו נוטה אהלו בין בית אל ובין העי, נאמר (בראשית יב, ח): "ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם ה'", וברש"י: "ויבן שם מזבח - נתנבא שעתידין בניו להכשל שם על עוון עכו, והתפלל שם עליהם.

הגמרא (סנהדרין מד, ב) לומדת ממעשיו של אברהם אבינו הנהגה נפלאה ומועילה לכל

שלביו של המהרי"ט כאב על שכחת חדושי סוגית צבורים, הוא חש בערך העצום של חדושי בסגיה הנזכרת, ומאידך הבין ערכה של התפלה, ולכן הוא מבקש מן הלומדים: אגא עוררו עלי רחמים שאזכר מה שחדשתי בענין זה. והוא כעין המבאר בגמרא (שבת טז, א) באילן המשיר פרותיו, שיצבענו בצבע אדם, כדי שיראוהו רבים ויבקשו עליו רחמים.

תפלה קטנה - פעלה אדירה

אודות לדת לאה אמנו את בנה הבכור, נאמר בתורה (בראשית כט, לב): "ותהר לאה ותלד בן ותקרא שמו ראובן כי אמרה כי ראה ה' בעיניי כי עתה יאהבני אישי", וברש"י שם (ע"פ הגמרא ברכות ז, ב): "רבותינו פרושו, אמרה ראו מה בין בני לכו חמי שמכר הבכורה ליעקב, וזה לא מכרה ליוסף ולא ערער עליו, ולא עוד שלא ערער עליו אלא שבקש להוציאו מן הבור".

על דברי חז"ל הללו, הקשה הגר"א מוילנא (קול אליהו ויצא: דברי אליהו שם), הרי בתורה נאמר טעם אחר לגמרי מדוע קראה שמו ראובן, 'כי ראה ה' בעיניי', וכיצד זה קשרו רבותינו טעם נוסף לקריאתה, שהתפונה להשוות בין הנהגתו הנלוזה של עשו להנהגתו האצילית של בנה?

קשיה זו, מצויה עוד קדם לכו בספר 'סמיכת חכמים' (דף כד, א) להגאון המקביל רבי נפתלי כץ זיע"א, וכך אמר לישיבה: שהרי דוע שהיו הכל אומרים 'שני בנים לרבקה

ד. לא נמנע מלהזכיר את תרוצו המתק והנפלא של הגר"א בענין זה, ואלו דבריו: דוע על פי חקי הלשון, שיש להקדים את הסבה אל המסובב, כדגמת: 'עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני', זו הסבה, והמסובב - 'כי ברך אברכה וכו'. ובהתאם לכך, בשמות כל השבטים נאמר קדם הטעם והסבה, ומטעם זה נקרא שמו כן: 'שמע ה' כי שנואה אנכי ותקרא שמו שמעון', 'הפעם ילוה אישי אלי וגו' על כן קרא שמו לוי, 'הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה'. ומעתה הקשה לחז"ל, מדוע בראובן כתיב 'ותקרא שמו ראובן', ואחר כך נתינת טעם 'כי אמרה וגו', בשונה מבכל השבטים שהנאמר בהם מתאים לחקי הלשון כאמור, ועל כרחף לומר כי מבליעדי הטעם כי ראה ה' בעיניי, ראוי לקרא שמו ראובן מצד עצמו. ולכן מצאו רבותינו טעם אחר, שאמרה ראו מה בין בני לכו חמי. ועין בקול אליהו שם, מה שבאר בדרך נפלא דקדוק לשון המשנה בברכות, גבי הנהגתו של רבן גמליאל, על פי דרך זו.

'בצר לך ומצאוך... כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך' ורק אז תנצל, יעין שם.

והוסיף שם, אולי נתן בזה לפרש את הפסוק (ישעיהו סה, כד): "והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע", שלכאורה נראה כסתירה מיניה וביה, שבתחלה נאמר שעונה את ישראל טרם הקריאה, ואחר כך נאמר שרק בעוד מדברים ישמע לעתיד. אכן כפי האמור יש לפרש 'והיה טרם', כלומר לפני הצרה, אז רק יקראו ואני כבר אענה, שלא תחול הצרה כלל וכלל, ולזה אמר 'והיה' לשון שמחה, שהצרה לא יצאה לפעל ונתבטלה בעודה באבה, אבל אם עוד הם מדברים' על הצרה, דבור לשון קשה, משמע בעת הצרה - אז 'אני אשמע', ואם יהיו ראויים יזכו שאענה לתפלתם, אך תפלה לאחר צרה יותר קשה להתקבל כאמור.

כ"ו הוראות - לקבול התפלות

מרו הראשון לציון שליט"א, מנה מתוך מקורות חז"ל ודברי רבותינו, כ"ו ענינים, שהרוצה שתפלתו תתקבל - ישתדל להקפיד עליהם כראוי:

א. אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת (ברכות ו, א).

ב. כל המתפלל ואחר כך יוצא לדרך, הקב"ה עושה לו חפציו (שם יד, א).

ג. אם רואה אדם שהתפלל ולא נענה, יחזר ויתפלל (לב, ב).

ד. אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים לבו כבשר, שנאמר 'והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות וגו', ופרש רש"י: כבשר - שהוא רך ולא כאבן שהוא קשה (סוטה ה, א).

ה. כל שדעתו שפלה אין תפלתו נמאסת (קדושין פב, ב), וכיוצא בזה: לא יהיה ברך עקר

אדם: "אמר רבי אלעזר: לעולם יקדים אדם תפלה לצרה, שאלמלא הקדים אברהם תפלה לצרה בין בית אל ובין העי לא נשתיר משונאיהן של ישראל שריד ופליט". וכן באיוב (לו, יט): "היערף שוער לא בצר", פרש רש"י (סנהדרין שם): כך היו אומרים חבריו לאיוב, כלום הקדמת שוער לא בצר, עד לא באה הצרה, אם היית עושה כן - היו הכל מאמצים את כחך.

וכיוצא בזה אמרו (שבת לב, א): "אמר רב יצחק בריה דרב יהודה: לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה, שאם יחלה - אומרים לו: הבא זכות והפטר. אמר מר עוקבא: מאי קראה? 'כי יפל הנפל ממנו' - ממנו להביא ראיה. וברש"י: מאחר שהוא נופל - צריך למצא ממנו וממעשיו ראיה לזכות.

וכתב המבי"ט בספרו 'בית אלהים' (שער התפלה פי"ב) כי סבת תועלת הקדמת תפלה לצרה, הרי היא משני טעמים: א. **מצד המתפלל עצמו**, כי תפלתו שלא בזמן הצרה היא חשובה לפני האל, שאינה לאהבת המועיל, כיון שעתה הוא ברוח והצלה. אלא שיועד ומכיר כי כל מה שיבוא אליו מהטוב או הפכו אפלו לימים רחוקים הוא מאתו יתברך, אבל כשמתפלל בעת הצרה, נראה כי אם לא היתה מגעת אליו אותה הצרה, לא היה מתפלל אליו יתברך. ב. **מצד האל יתברך**, הגם שלא יבצר ממנו להציל בעת צרה, עם כל זה יותר נקל הוא להציל אותו בהיותו מתפלל קדם עת הצרה, שיכין האל יתברך עניניו באפן שלא תגיע הצרה, ממה שיצטרך לשדד מערכות השמים להצילו מרעתו כשכבר נלכד ברשת הצרה והצער.

והגר"ש חיררי בספרו 'משמחי לב' (ערך תפלה) הביא בשם בעל פרפראות לחכמה ז"ל בחדושינו לתהלים (כו, ז-ח): אדם המתפלל על הצרה לפני שתבוא, תפלתו מתקבלת בנקל, לא כן המתפלל בעת צרה, כמו שכתוב

טו. לא יישב בבית הכנסת סמוך לאדם רשע, כי במקום הרשע שם חניית הס"א, ומקום סכנה להנזק בו (קב הישר פרק יא).

טז. ענין הנקייות, שיהיה גופו נקי מכתמי לכלוך הזמא, הוא תועלת גדולה לקבלת התפלה (קב הישר שם).

יז. כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם. מנא לן - ממשוה רבנו שניאמר: ואתפלל אל ה', וכתוב בתריה: וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא (ברכות לב, ב).

יח. האוהב את שכניו, והמקרב את קרוביו, והנושא את בת אחותו, והמלוה סלע לעני בשעת דחקו, עליו נאמר 'אז תקרא וה' יענה' (סנהדרין עו, א), על דרך מאמרם ז"ל (שבת קנא, א): כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים.

יט. העושה צדקות תפלתו עולה לשמים, שניאמר 'אני בצדק אחזה פניך' (מדרש אגדה פירשת תצוה דף עג).

כ. כל מי שידידו מלכלכות בגזל, הוא קורא להקב"ה ואינו עונה אותו, למה? שתפלתו בעברה וכו' מנין שכל מי שהגזל בידו תפלתו עכורה? שניאמר וכו', ומנין שכל מי שמרחיק עצמו מן הגזל תפלתו זכה? שניאמר 'נקי כפים ובר לבב', מה כתיב אחריו? 'ישא ברכה מאת ה' (שמו"ר פכ"ב).

כא. הפוגם בפיו, ומוציא ממנו דברי שקר, נבול פה, לשון הרע - אין תפלתו נשמעת (זהר פקודי דף רמט, ב; הכתוב לחיים פלאגי פ' קכג; יסוה"ע שער י פ"ב).

כב. אין הצלחה לתפלה או תורה כשמתפללים או לומדים בסדור או ספר שנדפס על ידי אינשי דלא מעלי (משם הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל), ואף שדפוס בזמננו אינו בכלל מעשה ידי אדם, [דבזמננו שהיו מכינים אותיות מעופרת בסמוך זה לזה, ולוחצים

ועקרה, שלא תהא תפלתך עקרה לפני המקום, אימתי? בזמן שאתה משים עצמך כבהמה [כמי שאינו, תוס'] (בכורות מד, ב).

ו. כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה - אין לו צרים מלמעלה, ולעולם יבקש אדם רחמים שיהיו הכל מאמצין את כחו (סנהדרין מד, ב).

ז. צריך להודיע צערו לרבים ורבים יבקשו עליו רחמים (ע"פ שבת סז, א).

ח. ואם לחש ולא נענה, ילך אצל חסיד שבדור וירבה עליו בתפלה (תענית ח, א), וכיוצא בזה: כל מי שיש לו חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים (ב"ב קטז, א).

ט. כל המבקש רחמים על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה (ב"ק צב, ב).

י. המקדים שירה קדם תפלתו (פסוקי דזמרה) זוכה שתפלתו מתקבלת, ולכן אמר דוד המלך (תהלים יז, א) 'הקשיבה רנתי האזינה תפילתי, שעל ידי שירה וזמרה - מזמר ומכרית המקטרגים, ותתקבל תפלתו (עי' ברכות לב, א; מגלה עמקות וישלח).

יא. לג' סבות תתקבל התפלה, אחת: להיות מעביר על מדותיו ועלוב, שנית: להיות משבר תאותו לכבוד יוצרו, שלישית: להרבות בתפלה. וזה שכתוב (תהלים קב) 'תפלה לעני - עלוב, ועוד 'כי יעטף' - שיסוג אחר מתאותו, ולפני ה' ישפך שיחו' - רבוי תפלה (חומת אגן שם בשם הר"ר יוסף יעבץ).

יב. יפה תפלת החולה לעצמו מתפלת אחרים (ילקוט וירא רמז צד).

יג. אם קרא קריאת שמע ונתפלל מיד, יהיה מבטח שתפלתו נשמעת (דבר"ר פ"ב, י).

יד. תפלתן של צבור אינה חוזרת לעולם (שם פ"ב, יב).

ומעשה שארע בתקופת המלחמה העולמית, בימי גלות ישיבת מיר לשנחאי, היה זה אחד מימי כפור, בעצומה של התפלה, שמו לב המתפללים שאחד הבחורים עזב את אולם הישיבה ושב כעבר זמן קצר כשהוא לבוש בבגדי יום חל. הדבר היה לפלא, אך בעצומו של יום לא מצא אף אחד מן הנוכחים לנכון לשאל לפשר הדבר.

במוצאי יום הכפורים, נגשו אל אותו בחור ושאלו לפשר התנהגותו המוזרה, וזה אשר השיב:

הרגשתי שאין תפילתי שגורה בפי ואינה קולחת כפי הרגלי, נסיתי אמצעים שונים כדי לעורר את עצמי, ואף למדתי בעיון ספרי מוסר, אך ללא הועיל... לפתע נזכרתי במה שמובא בספרים הקדושים, ששעטנז הוא מן הדברים המונעים את עלית התפלה, וממילא עלה בדעתי חשש שמא בחליפה שלבשתי יש שעטנז, מיד החלפתי בחדרי את בגדי, ואז זרח אור בנשמתי, התפלה חזרה להיות שגורה בפי, ההתעוררות וההתרגשות היו כפי שראוי למצבי בישיבה ביום הקדוש.

כבר למחרת הבחור מסר את הבגד לבדיקה, ואכן הרגשתו לא הייתה לשוא, הבגד היה נגוע בשעטנז (ספר גס ההצלה של ישיבת מיר עמ' קי).

כד. אין לאדם לתלות בזכות מעשיו הטובים, אלא יסמוך על חסדי ה' יתברך שיחן אותו מאוצר מתנת חנם (רש"י דברים ג, כג).

כה. מי שבכל יום ויום מתחזק בציצית של מצוה ובתפלין שמניח על ראשו וזרועו, ונוהג בהם בדקדוק כראוי, השכינה שורה עליו, אולם מי שאינו מתעטף בציצית ואינו מתעטר להתחזק בתפלין בכל יום - תפילתו אינה כראוי (זהר תולדות דף כ).

עליו הדף בידים, מה שאין כן בזמננו שההדפסה נעשית על ידי מכונות אוטומטיות] מכל מקום פיון שיש לעובר עברה חלק בסדור שעל ידו מתפלליו, תקף הענין אף בזה (שו"ת תשובות והנהגות חלק א' סימן קכו).

כג. הלובש פלאים שעטנז - אין תפלתו נשמעת ארבעים יום (ספר ציוני על התורה).

וכבאר שם, דהינו מפני ששעטנז רומז לשתי מדות של מעלה המקטרגים על ישראל, והשי"ת הפרידם, והלובש שעטנז מחבר אותן הכחות ומערבב תפלתו של ישראל. ואמרו, הלובש שעטנז בתפלתו המלאך [סנד"ל] הקושר כתרים לקונו אינו מקבל תפלתו עם שאר תפלות, שנדמה כעובד עבודה זרה, שנותן כח לרוח הטמאה.

וכן הוא בפרוש הריקאנטי על התורה (ויקרא יא, יט, דף סד ע"ב): פרוש המלה שעטנז, מצאתי לחכמי הקבלה שפרשו שיש שטן אחד ממנה על מי שלובש שעטנז ויכול להזיק, והוא שט"ן ע"ז, צרוף אותיות שעטנז. ויש מפרשים כי שעטנז רומז לשתי מדות שיש למעלה, המקטרגים על ישראל, והקב"ה הפרידן זה מזה, שלא יתחברו לעולם להזכיר עוונותיהן של ישראל. והנה הלובש שעטנז מחבר הכחות הללו לערבב תפלתו של ישראל, ואמר כי כל הלובש שעטנז בתפלתו, סנדלפון המלאך הקושר כתרים להקב"ה מתפלתו של ישראל, אינו מקבל תפלתו עם שאר התפלות, שנדמה לו ככומר עבודה זרה, הנותן כח לרוח הטמאה.

וכן כתב בספר 'מגן אברהם' להמגיד מטריסק (פרשת כי תצא ד"ה וזה) שאותיות שעטנז הם האותיות שיש עליהם תגין, וזה מרמז שהמלאך סנדלפון המעלה את התפלות וקושר כתרים לקונו מתפלתם של ישראל, אינו מעלה תפלת האדם הלובש שעטנז בשעת תפלתו.

משנה התפלה הזאת מן התורה, ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה."

אבל דעת הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות, והתוספות (ברכות כ, ב) דמן התורה ליכא חיוב כלל להתפלל בכל יום, זולת בעת צרה מקרא דוכי תבאו מלחמה בארצכם וגו', וכל חיוב תפלה בכל יום אינו אלא מדרבנן. וכן כתב בכסף משנה (שם) בשם הרמב"ן.

ולכאורה יש לתהות, לדעת הרמב"ן, כיצד יסוד מרכזי כל כך בעבודת ה', כמו התפלה, שהיא אחד מג' עמודים שהעולם עליהם עומד, אינו חיוב ככלל מצוות התורה, וכל מצותו אינה אלא מדרבנן?

דברים מעוררי ענין כתב בזה הערוך השלחן (או"ח פט, ד) שאדרבה, דוקא מפני שהתפלה היא ענין נשגב וכל כך מקיף וכללי, לא שיר להכניסו תוך מנין המצוות:

"ונראה לעניות דעתי דאפלו להרמב"ן, אין הפונה דעקר חיובו דרבנן ומן התורה ליכא חיוב כלל להתפלל, דאין זה סברא כלל, אלא שאומר דאין זה נחשב במנין המצוות, ודינה ככל דיני דרבנן דספיקו לקולא וכו'.

וכן אני אומר, דאין אפשר לומר שלא נתפלל כלל לאבינו שבשמים, והרי עבודה היא אחת משלשה עמודי העולם, ועתה בעוונותינו הרבים שאין לנו מקדש, לא נשאר לנו רק תפלה, ואנחנו כעיני עבדים אל יד אדוניהם, אין אפשר שלא נתחנן לפניו יתברך בכל יום. ועוד אני מביא ראיה מהרמב"ן עצמו, שכתב שם: ועקר הכתוב 'ולעבדו בכל לבבכם' מצות עשה שתהיה עבודתנו לאל יתעלה בכל לבבנו פלומר בכונה רצויה וכו' כענין ואהבת וכו' שהמצוה היא לאהב את השם בכל לב ולב וכו' עד כאן לשונו, ואם

כו. הרוצה שתפלתו תתקבל - יקדים בקשתו קדם שתבוא הצרה, שאז תפלתו מקבלת יותר (סנהדרין מד, ב; שבת לב, א).

מצות התפלה - מדאורייתא או מדרבנן?

מצות עשה מן התורה להתפלל בכל יום, שנאמר 'ועבדתם את ה' אלקיכם'. מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר 'ולעבדו בכל לבבכם', אמרו חכמים: איזו היא עבודה שבלב? זו תפלה. [אף על פי שלא נתבאר בתורה בפרוש שחיבים להתפלל בכל יום, מכל מקום דבר מסתבר הוא שחיוב התפלה הוא בכל יום. וכשם שאדם נצרך למאכל ומשתה בכל יום כך צריך בכל יום לבקש ולהתפלל על צרכיו]. ועזרא ובית דינו תקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר. ומן התורה אין חיוב להתפלל אלא פעם אחת ביום, אבל מדרבנן חיבים להתפלל בכל יום ג' תפלות כפי הנסח שתקנו חכמים.

ואיתא בגמרא (ברכות כו, א): מעות לא יוכל לתקן, זה שבטל קריאת שמע של ערבית וקריאת שמע של שחרית, או תפלה של שחרית או תפלה של ערבית. ואף לפי מה שאנו נוקטים דחיוב תפלה הוא מן התורה ודי בתפלה אחת מן התורה, מכל מקום מדרבנן המבטל תפלת שחרית הרי הוא בגדר 'מעות לא יוכל לתקן', ואם היה אנוס מתפלל תשלומין.

הנה בעקר חיוב תפלה אם היא מן התורה או מדרבנן, נחלקו בזה הראשונים: שיטת הרמב"ם (תפלה א, א) דאיכא חיוב מן התורה להתפלל בכל יום, אלא דמשנה וכפל התפלות ונסוחן - הוא מדרבנן, וזו לשונו: "מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר 'ועבדתם את ה' אלהיכם', מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה, שנאמר 'ולעבדו בכל לבבכם', אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב? זו תפלה, ואין מנין התפלות מן התורה, ואין

כן ממילא שהתפלה בכלל זה שזהו עבודה בכונה רצויה, ואיך נציר אהבת השם אם לא נתפלל אליו כלל?

ויותר מזה, נראה לעניות דעתי לדעת הרמב"ן, שאינה נחשבת בין פרטי המצות לפי שהוא גבוה מעל גבוה, שהתפלה הוי כעומד לפני המלך ומדבר עמו פנים בפנים כביכול, ולכן היא דוקא מעמד באימה ויראה, ובה אנו מקדישים קדשתו 'תברך בחזרת הש"ץ כמלאכי מעלה. וחז"ל קראוה דברים העומדים ברומו של עולם, ושמהתפלות נעשו כתרבי כבוד לו 'תברך, כמבאר במדרשים. והיא כוללת את כל המצות, כחוט השדרה המקיף את כל גופו של אדם, והוא אינו נכנס בכלל הרמ"ח איברים ושס"ה גידים, מפני שאינו פרטי אלא הוא כללי, כמו כן ענין התפלה אינה נכנסת בפרטי המצות מפני שהתפלה היא ענין כללי. וכן הוא ע"פ חכמת הנסתר.

ודוד המלך עליו השלום אמר (תהלים נה, ח) ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי, ואמר (תהלים קמא, ב) תכון תפילתי קטרת לפניך, הרי שהתפלה חשובה כקטרת. ודניאל הצדיק גם בהיותו בגדלה היה מתפלל ג' פעמים ביום, כדכתיב (דניאל ו, יא) וזמנין תלתה ביומא הוא ברך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה, ומסר נפשו על התפלה, שמפני זה השליכו אותו לגוב האריות. ולא לחנם טרחו אנשי כנסת הגדולה, שהיו ביניהם כמה נביאים וק"ר זקנים, והמה סדרו לנו סדר התפלה ברוח קדשתם, וכל תבה ותבה עומד ברומו של עולם".

מבט נוסף לענין זה, מובא בספר 'משנת רבי אהרן' (ח"א עמ' צא) לגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל, דסבירא ליה להרמב"ן דמן התורה אין חיוב מיחד על האדם להתפלל, ובאמת, וכי יש צורך שהתורה תחייב ענין תפלה, הלא נאמר: אם לא שויתי ודוממתי נכשי כגמל עלי אמו וגו', וכשם שאין צריך לחייב את התינוק שיקרא אמא, פי מאליו כן, אחרי

שמכיר כי צריך הוא לה ומלוי הצטרכותו הוא ממנה, כך, ועוד יותר מכך לאין שעור זקוק האדם לבוראו בכל רגע ורגע ממש בכל עניני גופו והרכבתו ובכחות גופו ונפשו, שיפעלו ויתקיימו בשלמות שראוי לקיומו, וכמו שאנו אומרים בתפלה: 'על חיינו המסורים בידיך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיד שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך שבכל עת', גם היכלת לעזרו היא בלי תכלית, ואין עוזר וסומך לאדם אלא אלה הוא 'תברך, על אחת כמה וכמה שטבע הדברים מחייב את ענין התפלה. ואדרבה אם מתפלל רק בשביל חיוב שהטל עליו, הוא פגם וחסרון בענין התפלה, כאמרם (אבות ב): 'אל תעשה תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום'.

ההשלכות להלכה

הזכרנו לעיל שנהלקו הראשונים אם החיוב להתפלל הוא מן התורה או מדרבנן, ויש בזה כמה השלכות להלכה, ונציגם בקצרה:

א. לענין חיוב נשים בתפלה, אם נאמר שחיוב תפלה הוא מן התורה, נשים חייבות להתפלל בכל יום פעם אחת בלבד. אבל אם נאמר שחיוב תפלה הוא מדרבנן, ומשום שאנו צריכים רחמים, גם הנשים צריכות רחמים, לכן הנשים חייבות להתפלל גם שחרית וגם מנחה.

ב. מי שנסתפק אם התפלל או לא, ועדין לא התפלל בו ביום. דכיון שהתפלה הראשונה שביום היא מן התורה, הוה ליה ספק דאורייתא וחיוב לחזור ולהתפלל. אף יש לדחות, דגם אי נימא דתפלה דרבנן, וכן גם בשאר תפלות היום, יש לומר דחוזר להתפלל משום דתפלה רחמי גינהו, וכמו שכתבו כן הפוסקים בסיומו ק"ו.

ג. הא דשנינו במסכת שבת (ט, ב) גבי נכנס לברסקי ולמרחץ סמוך למנחה, שאם

יש לומר, דהלא כאשר מתפלל מקיים מצוה מן התורה, ורק שאין חיוב להתפלל מן התורה, ומאחר ומקיים מצוה מן התורה, לפיכך התר נמי שלא לצרף.

ובשו"ת יביע אמר (ח"ג או"ח סימן ח) כתב עוד, דלפי דברי הגר"ח יש לישב קשית המבי"ט בקרית ספר (פ"א מה' תפלה) והפרי חדש (סי' פט ס"א) על דברי הרמב"ן דסבירא ליה דמצות תפלה מדרבנן, דהא אמרינן בתענית (כח, א): מה הפרש בין זה לזה? (מאי שגא דקרבן עצים דחי מעמד דנעילה, ומעמד דמנחה לא דחי, רש"י), הללו דברי תורה והללו דברי סופרים. ופרשו רש"י ותוס': תפלת מנחה הו"א דברי תורה, וכדילפינן (ברכות כו, ב) ויצא יצחק לשוח בשדה ואין שיחה אלא תפלה, ודנעילה מדברי סופרים. משמע דתפלה הו"א דאורייתא. ולפי האמור ניחא, דאף על גב דאינה חובה מן התורה, מכל מקום המתפלל אותה ומקיימה הו"א כמקיים מצוה מן התורה.

אלא שכתב ביביע אמר (שם) לפקפק בעצם החדוש הנ"ל, ממה שכתב הרמב"ן בס' המצות, דהא דאמרינן בתענית: 'ולעבדו בכל לבבכם' - איזוהי עבודה שבלב זוהי תפלה, אסמכתא בעלמא הוא. ואם איתא כהגר"ח, ה"ה לו לתרץ בפשיטות דאין הכי נמי ענין התפלה וקיומה מן התורה הו"א, מכל מקום אינה חובה אלא מדרבנן.

ואין לומר דבפסוק לא נזכר זאת אלא דרף חיוב, דהא אפלו בדעת הרמב"ם כתב הכסף משנה (ריש פ"א מה' תפלה) דהא דיליף למצות עשה דתפלה בכל יום מדכתיב 'ועבדתם את ה' אלקיכם', ולא כתב שנצטוינו על זה ממה שנאמר 'ולעבדו בכל לבבכם' דהינו תפלה. משום דלעבדו אינו מצוה אלא ספור דברים הוא, אם שמע תשמעו לאהבה את ה' ולעבדו - ונתתי מטר ארצכם. הרי לך שאף הרמב"ם לא למד את הפסוק בדרף חיוב, וכל ענין החיוב נלמד מקרא אחר, ונא

התחילו בדיעבד 'מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקים לתפלה', מפני שקריאת שמע דאורייתא, במי שלא התפלל בו ביום כלל, אם חיב להפסיק לומר איזה תפלה או לא.

ד. מי שהיה אנוס ולא התפלל כל מעת לעת עד סמוך לשקיעה, ואחר כך נודמנה לו מצוה דרבנן, אם תפלה היא מן התורה, ממילא מצוה של תורה קודמת למצוה של חכמים, אבל אם חיוב תפלה מדרבנן יכול להקדים איזה שירצה.

ה. נער בן י"ג שנה שלא נתברר אם הביא ב' שערות, אם יכול להוציא גדול ידי חובת תפלה, דלהסוברים דחיוב תפלה מדרבנן - סמכינן שפיר אחזקה דרבא שהביא ב' שערות [אף יתכן דגם להסוברים דתפלה מן התורה, יש לומר דחזקה דרבא מועילה גם לדברים דאורייתא].

יסודו של הגר"ח מבריסק

יסוד מחדש העלה הגר"ח מבריסק זצ"ל (חדושי ר"ח הלוי תפלה ד, א) דגם להרמב"ן הסובר דחיוב תפלה מדרבנן, אם עומד ומתפלל - מקיים בזה מצוה מן התורה 'ולעבדו בכל לבבכם', אלא שאין זו מצוה חיובית שחייבים לקיימה בכל יום, אלא מצוה קיומית, שאם מתפללים מקיימים מצוה.

ולפי זה יש לישב קשית הרב מלאכת יום טוב' (סימן פט), דהנה באחרונים בסימן תרי"ט מבאר שמתר להוציא מחזורים לרשות הרבים לצרף תפלה ביום טוב, ועין במגן אברהם ובט"ז שם, והלא תפלה היא מדרבנן לדעת הרמב"ן, ובשביל מצוה דרבנן מוכח שלא התירו לעשות מלאכה ביום טוב, דלא חשוב צרף כדי שנאמר בו 'מתוך שהתרה מלאכה לצרף אכל נפש התרה נמי שלא לצרף', דרק מצוה דאורייתא חשיבא לצרף שהתר לעשותה מטעם 'מתוך'. ולדברי הגר"ח

הכונה, כמאמר הכתוב 'ולעבדו בכל לבבכם', ואמרנו: איזו עבודה שבלב זו היא תפלה, אם כן יש לחוש שמא לא יתפלל בכונה הראויה, לפיכך לא תקנו לברך עליה. שו"ת מהר"מ שיק (חלק אורח חיים סימן ט).

ה. על פי מה שכתב רבי דוד אבודררה (דיני קריאת שמע), הטעם שאין מברכין 'אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרא את שמע', מפני שענין הברכות הוא לקבל עלינו על מלכות שמים, כדאמרנו (ברכות מ. ב) כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה, ופסוק שמע יש בו הזכרת השם, וגם כן נחשב כמלכות כדאיתא בראש השנה (לב, ב). ולפי זה גם בתפלה יש בה שם ומלכות, והוה ליה ברכה וקבלת על מלכות שמים, ואין צריך לברך 'אשר קדשנו במצותיו וצונו על התפלה'.

ו. ובספר 'ברכת המצוות כתובונ' כתב ליטב, על פי דברי הפרי מגדים (סימן תעד מש"ז סק"א) דמשום הכי לא תקנו ברכה על מצות קריאת שמע, משום שיכולים לצאת ידי חובה בהרהור הלב, למאן דאמר הרהור כדבור דמי, והרי כתב הבית יוסף (סימן תלב) דמצוה שאפשר לקימה בהרהור לא תקנו עליה ברכה. וגם בתפלה - כבר כתב המגן אברהם (סימן קא סק"ט) דאף על גב דקיימא לו הרהור לאו כדבור דמי, תפלה שאני דגמרנו לה מדכתיב ולעבדו בכל לבבכם, אם כן עקר תלוי בכונת הלב, והקב"ה יודע מחשבות הלב, והשאיר בצ"ע. וכיון שלפי סברא זו שפיר מקיים מצות תפלה בהרהור - אין מברכים עליה.

ז. על פי מה שכתב מרן בבית יוסף (סימן תלב) גבי בטול חמץ, דלכאורה לרש"י (פסחים ד. ב) דמקים מצות 'תשביתו' בבטול חמץ, היו צריכים לתקן ברכה על מצוה זו, וגם לתוס' שם דאין מקימים 'תשביתו' בבטול, אלא בטול הוי הפקר, מפל מקום הרי מקיים בזה מצות בעור, שבהפקר זה מבער את החמץ מרשותו, ואם כן אמאי לא תקנו לברך

ושוב אם כנים דברי הגר"ח, הנה לרמב"ן לומר דמקרא ד'ולעבדו בכל לבבכם', לא תקשי לדידיה כלל, דאף איהו מודה שקיום המצוה וענינה הוא מדאורייתא, אלא על פרוך דלרמב"ן גם קיום מצות התפלה וענינה - אינו אלא מדרבנן.

מדוע לא נתקנה ברכה על מצות התפלה?

והנה, יש לשאל, כיון שמצות התפלה היא מצוה מן התורה לדעת הרמב"ם, ולדעת התוספות והרמב"ן היא על כל פנים מצוה מדרבנן, מדוע לא תקנו ברכה על מצוה זו? וכמה טעמים מצינו בדברי הראשונים והאחרונים על הדבר:

א. המגן אברהם (סימן קו סק"ד) הביא בשם האבודררה, דהינו טעמא משום שאין לה קבע, שביד האדם להרבות ולמעט, וכעין מה שכתב הרשב"א בתשובה (סימן יט) שאין מברכים על אמירת ההגדה בליל פסח, מן הטעם הנ"ל.

ב. על פי מה שכתב באור זרוע (חלק א' סימן קם) שאין מברכים על מצוות שחיבים בהן תדיר ואין עתים להפטר מהן. ולפי זה יש לומר דהכי נמי, כמעט במשך כל שעות היממה יש חיוב לאיזו תפלה, והוי בכלל מצוות שחיבים בהן תדיר, ולכן לא שיר לברך עליהן.

ג. לא מצינו ברכה על מצוה שהיא ברכה, כשם שאין מברכים על מצות ברכת המזון, ואין מברכים על מצות קדוש והבדלה, שהם עצמם ברכות. וכן כתב בשו"ת בנימין זאב (סימן פג) דהא דאין מברכין על ברכת המזון, הינו משום דאין ברכה על ברכה.

ד. על פי מה שכתב בשו"ת הרשב"א (חלק א' סימן יח) דמצוה שאפשר שלא תבוא לידי גמר אין מברכין עליה משום חשש ברכה לבטלה, ואם כן בתפלה שעקר מצותה היא

ושמח במצות: זימנא חדא סמוך גאלה לתפלה ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא".

ואיתא בתנא דבי אליהו (זוטא כב, א): "בכל יום ויום מדת הדין מתגברת ועומדת לפני הקב"ה, ואומרת: רבוננו של עולם כתבת בתורתך 'ולא תשבעו בשמי לשקר' וישראל משכימים לשוקים ונשבעים לשקר, וחומדין את נכסי חבריהם ואת נשי חבריהם, ומספרים לשון הרע על רעיהו, שמא יש לפניך משוא פנים? אבל הקב"ה מדבר טוב על ישראל ואומר אל מדת הדין: **ישראל משכימים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות** וכו', ואת אמרת שיש לפני משוא פנים?!"

ואור שבעת הימים ה'בעל שם טוב' זיע"א, צנה בצואתו (צואת הריב"ש אות טז), שיזהרו להתפלל בין בקיץ בין בחורף עם הנץ החמה. וכתב ביערות דבש (ח"א דרוש ט) דהא דאיתא בגמרא דלעיל, דמי שמתפלל בכותיקין הנץ החמה 'אינו נזק כל היום', הינו שכל אותו היום נצל מן החטא, ומהאי טעמא ביום שהיה מתפלל רב ברונא כותיקין 'לא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא', דבהיותו גברא רבה השמח במצוות, שמח בזה שמחה עצומה בידעו שמוגן הוא כל אותו היום מן חטאים.

ולכן בודאי שעל כל אחד להתאמץ להתפלל בהנץ החמה, אמנם בני תורה היודעים שאם יתפללו עם הנץ הדבר יפריע להם בלמודם, עדיף שיתפללו אחר הנץ, כדי שיוכלו להתמיד בצלילות הדעת.

חשיבות הנץ - לקריאת שמע או לתפלה?

ויש לחקר אם עקר החשיבות של תפלה בהנץ החמה, הוא מפני התפלה - דהינו לסמוך גאלה לתפלה ולהתפלל שמונה עשרה עם הנץ, או דעקר החיוב לקבל על מלכות שמים סמוך להנץ. והנה מדברי רש"י (שם ד"ה 'יראוף) מבאר דמעלת הנותיקין הוא מדין

על בטול חמץ? ותרוץ בבית יוסף דאין מברכים על בטול, מפני שהבטול הוא בלב, ואין מברכים על דברים שבלב.

ועל פי זה כתב המהר"ל בספרו 'גבורות ה' (פרק טב) לישב למה אין מברכים על ספור יציאת מצרים בליל פסח, ותרוץ פיון שעקר המצוה היא על מחשבת הלב, שהרי צריך להבין מה שאומר, דאם לא כן לא הוי מיד, וכיון שהעקר הוא בלב - לא שייך לברך על דבר שבלב.

ולפי זה גם גבי תפלה, כיון שהעקר הוא אצלנו ד'תפלה בלא כוונה כגוף בלא נשמה' - אף שחייב להוציא בשפתיו כמו ספור יציאת מצרים, מאחר והעקר הוא בכונת הלב, לא שייך לברך על דבר שעקרו כונת הלב.

תפלה בהנץ החמה

זמן תפלת שחרית - מצוה מן המבחר הוא שיתפלל תפלת שמונה עשרה עם הנץ החמה, שנאמר 'יראוף עם שמש', ואף על פי שאין התפלה בהנץ חיוב גמור על פי ההלכה, מכך מקום כבר נודע מעלת התפלה בנץ, שאמרו בגמרא (ברכות ט, ב): ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה, כדי שייסמוך גאלה לתפלה. ובירושלמי (ברכות פ"ד ה"א) אמרו על רבי יוסי שהיה מתפלל עם דמדומי חמה, כדי שיהא עליו מורא שמים כל היום.

מצינו שהפליגו חז"ל כהנה וכהנה במעלת המשכים להתפלל בהנץ החמה, ואמרו (ברכות ט, ב): "אמר רבי יוחנן: ותיקין (אנשים עגוים ומחבבין מצוה, רש"י) היו גומרין אותה עם הנץ החמה וכו' אמר רבי זירא: מאי קראה? 'יראוף עם שמש ולפני ירח דור דורים'". עוד שם: "כל הסומך גאלה לתפלה (נותיקין, שקורין קריאת שמע קדם הנץ ותפלה לאחר הנץ, תוס') - **אינו נזק כל היום כלו וכו'**, אמר ליה רבי אלעא לעולא: כי עיילת להתם שאיל בשלמא דרב ברונא אחי במעמד כל החבורה, דאדם גדול הוא

הזהירו על כך הגאון היעב"ץ במור וקציעה, ובשו"ת לב חיים, ובספר יפה ללב (דף פב ע"א), ובשו"ת זקן אהרן ועוד. ואמנם פיון שדעת רש"י והראב"ן והראב"ד שאם התפלל קדם עמוד השחר יצא, לכן יחזר ויתפלל בתנאי נדבה, וכמבאר דין זה בשו"ת יחנה דעת (חלק ב' סי' ח').

מנין פועלים - קדם עלות השחר

פועלים שעליהם להופיע במקום עבודתם בשעות המקדמות של הבקר, מתר להם להתפלל לכתחלה אחר עמוד השחר, ובפרט בחרף שהשעה דחוקה להם.

ואם יש להם פנאי לבוא להתפלל בבית הכנסת ינהגו כך: יתחילו העקדה וסדר הקרבנות כתשעים דקות לפני הנץ החמה, באפן שיתחילו 'ברוך שאמר' לאחר עמוד השחר (שהוא שבעים ושתיים דקות קדם הנץ החמה), וכאשר יסימו ברכת 'ישתבח' (שבינתיים עברו לפחות ו' דקות אחר עמוד השחר) יתעטפו בציצית ויניחו תפלין בברכותיהן, ויאמר השליח צבור קדיש וברכו, וטוב שיאמר בלחש שלשה פסוקים ה' צבאות עמנו וכו' לפני שיאמר הקדיש, ויתחילו 'יוצר אור' והלאה, וכאשר גיעו לשמונה עשרה יתפלל השליח צבור בקול רם ג' הברכות הראשונות והצבור יתפלל עמו מלה במלה עם הקדשה עד 'האל הקדוש', ואחר כך יסימו התפלה בלחש. ואין צורך להתפלל חזרה, מאחר שהפועלים ממהרים למלאכתם. ואם יש להם עוד פנאי מועט יאמרו ודוי, י"ג מדות ונפילת אפים, ואם לאו - ידלגו הודוי ונפילת אפים ויאמרו חצי קדיש, ולאחר מכן יאמרו אשרי ובא לציון וקדיש תתקבל, ויחלצו הטלית והתפלין תוך כדי אמירת שיר של יום ועלינו לשבח, ויצאו לעבודתם. ובימי שני וחמישי כשהזמן מצמצם יש להעדיף קריאת התורה על הודוי והתחנונים שעם אל מלך וכו'. ובדרך הליכתם לעבודה יסימו שאר התפלה. ואם יש עוד

קריאת שמע, לקבל על מלכות שמים עם הנץ החמה. וכן מבאר מדברי רש"י (מגלה כג, א) ובשבת ממהרין לבוא - שפבר תקנו הכל מערב שבת, ויפה למהר ביאתו לקרות קריאת שמע פותיקין. וכן משמע מדברי תלמידי רבנו יונה (ברכות ט, ב) שהביאו ראיה ממתניתין (ברכות כב) דזמן קריאת שמע הוא עד הנץ החמה, דשנינו התם: ירד לטבל, אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא, ואם לאו יתכסה במים ויקרא. ומוכח דזמן קריאת שמע הוא דוקא עם הנץ, ומוכח נמי כסברת רש"י. אך לדעת התוספות מעלת התפלה בהנץ היא משום דין סמיכות גאולה לתפלה ולהתפלל עם הנץ, וכן מבאר מדברי התוספות ביומא (זו, ב) שכתבו דהאי קרא דייראוף עם שמש' קאי אתפלה ולא אקריאת שמע.

[בחקירה זו יש נפקא מינה למעשה, שפעמים, בפרט בשבתות החורף, יוצא שאדם עלה על יצועו בשעות הלילה המקדמות, ועל קרחו הוא מתעורר קדם הנץ, ומחכה להתפלל במנין הקבוע שלו אחר הנץ (למשל בשעה 7:00), אזי ראוי שלפחות 2 דקות קדם הנץ החמה יקרא קריאת שמע בלא ברכותיה, על מנת להרויח מעלה זו של ותיקין אליבא דרש"י].

המתפלל קדם עלות השחר

המתפלל קדם עמוד השחר - לא יצא ידי חובת תפלת שחרית, וצריך לחזור ולהתפלל. ומכל מקום טוב שכאשר יחזר ויתפלל יאמר בדרך תנאי 'אם אני חייב להתפלל שנית תהיה תפלה זו תפלת חובה ואם לאו תהיה תפלת נדבה', אבל המתפלל אחר עמוד השחר (קדם הנץ החמה) יצא ידי חובתו בדיעבד.

מלשון מרו השלחן ערוך (ריש סי' פט) "ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני מזרח - יצא" משמע דאם התפלל קדם עמוד השחר אף בדיעבד לא יצא, וכבר

נראה דקשה להחליט באפן ודאי שלא עלתה תפלה בדיעבד, דדעת מרן הבית יוסף לא ברירה עד כדי כך. לכן ראוי להתפלל שנית, ולהתנות תפלתו בנדבה.

ועל כל פנים, בהביגנו כמה הדבר חמור והפרצה דחוקה, בודאי למי שאפשר לו להתפלל עם הניץ החמה או לאחר מכן, אסור להתפלל עם הצבור קדם לכן, אפלו אין מנין בלעדיו, ואפלו לא ימצא מנין לאחר מכן, אלא רק יצטרף לקדיש וקדשה וברכו, ואחר כך יתפלל ביחיד, ורק הפועלים עצמם שאין להם בררה והם מקרחים להתפלל בהשכמה אחר עמוד השחר, רשאים להתפלל קדם הניץ החמה, אפלו בכל יום, דמאי הוה להו למעבד.

חשוב זמן 'הניץ החמה'

הנכון הוא להתפלל בזמן 'הניץ החמה' על פי הלוח ושעון מדיק, וזמן תפלת ותיקון הוא מיד כשנכרת תחלת זריחת השמש על העולם, ולא כשיוצא כל גלגל החמה. והנכון הוא ללכת אחר הניץ האסטרונומי, כפי שמופיע בלוח של 'אור החיים' או לוח 'בכורי יוסף' וכדומה, המבסס על הזריחה המקדמת ביותר הנראית מעל אפק המזרחי האמתי מנקדה כלשהי בישוב מדי יום ביומו, בסייע מודל טופוגרפי ממחשב של ארץ ישראל. ומכל מקום אין למהר יותר מדאי בתפלה ולבלע מלים כדי להספיק להגיע לעמידה.

והנה בשו"ת איש מצליח (ח"א סי' טו) נקט דזמן הניץ הוא לאחר יציאת כל גוף השמש, עין שם. ומתחלה חשב מרן הראשון לציון שליט"א שיש לתפס לדינא כדבריו, דלו יהי אלא ספק - עדיף לאחר מאשר להקדים, שאם יקדימו הוי תפלה בזמן עמוד השחר שהיא תפלת דיעבד. וכך היתה בשעתו דעת מר אביו מרן מופת הדור זיע"א, וכך נקט בספר 'שארית יוסף' ח"ב, ובמהדורת תשס"ד. [דמסתבר שמי שיכול לאחר מעט כפי הניץ

פנאי יאמרו תפלת שמונה עשרה עם החזרה, וכן ישלימו במדת האפשר שאר התפלה.

השתתפות במנין פועלים

מי שאפשר לו להתפלל עם הניץ או לאחר מכן, אינו רשאי להקדים להתפלל עם מנין של פועלים אחר עמוד השחר, כי לא התר לפועלים להתפלל בזמן כזה אלא מפני שהוא שעת הדחק להם, וכדיעבד דמי, אבל מי שאפשר לו להתאחר ולהתפלל עם הניץ החמה או לאחר מכן, אינו רשאי להתפלל תפלה של דיעבד. ואפלו אם הם זקוקים לו להשלים המנין - די לו להצטרף אליהם לענות קדיש וקדשה וברכו, אבל התפלה יתפלל לאחר מכן תפלה בזמנה. ואפלו אם אין שם מנין אלא המנין של הפועלים, מוטב לו להתפלל ביחידות תפלה בזמנה מאשר להתפלל בצבור תפלה שיוצאים בה ידי חובה רק בדיעבד.

כתב הרמב"ם בתשובה (הוצאת פרימון סי' כ) אודות השאלה מי שהקדים והתפלל קדם הניץ החמה לכתחלה בצבור שלא בשעת הדחק, האם יצא ידי חובתו. והשיב: מי שמתפלל קדם הניץ החמה ללא צורך - חוטא הוא להיותו פורע חובתו בעת שלא נתחייב, אם לא שנאנס בחושבו שכבר הגיעה העת. ועוד כתב הטור (סי' נח) שאם קרא קריאת שמע אחר עמוד השחר יצא בדיעבד, והוא שלא יהיה רגיל לעשות כן. וכתב הבית חדש שם שהרגיל לקרא קריאת שמע אחר עמוד השחר לא יצא אף בדיעבד וצריך לחזור ולקרותה, כדי שלא יהיה רגיל בכך, ורק באקראי בעלמא כגון פעם אחת בחדש יצא בדיעבד, והכי נקטינו, ולא הביא דין זה בשלחן ערוך לפי שהוא דבר פשוט. ומסתברא ודאי שהוא הדין לתפלה, שאם מתפלל קדם הניץ החמה שלא בשעת הדחק, אם היה רגיל לעשות כן אף בדיעבד לא יצא. וכן מבאר להדיא בספר כסא אליהו (סי' פט סק"ב). אמנם לענין הלכה למעשה,

אחר הנץ - אף שמפסיד מצוה מן המבחר, מכל מקום אינה בגדר די'עבד. אולם לאחר שנתברר זמן הנץ על פי חשוב המפה הנז', ובדיקת הזמנים שבמפה עם המציאות - אין כאן ספק וכך יש לתפס.

לסיום, חשוב מאד שנבין, כי בכל תפלה אנו ממש מתייחדים עם הקב"ה, מלך מלכי המלכים, והוא מקשיב ומאזין לבקשתנו ברב קשב, רק התודעה הזו - אמונה להציף אותנו באשר בל יתאר, ומאיך - בהרגשת גדל האחריות והרצינות שאנו אמורים להגיע עמה לאותו מעמד נשגב - מעמד התפלה.

וחשוב להדגיש את הדברים, בפרט בעדן הטלפון הסלולרי, שאנו רואים מימין ומשמאל יהודים כשרים לכאורה, שמביטים בצג המכשיר בשעת התפלה, לב מי לא יתפלץ מן המראה, אין לה זלזול בשכינה הקדושה גדול מזה, בה בעת שהם מתייחדים עם הקב"ה - הרי הם כאומרים לו: המתן נא אבינו מלכנו עד שאבדק מי מחברי חפש אותי, או אחזיר לו הודעה שאני באמצע התפלה, ושוב אשוב לעמד לפניך, רחמנא לצלחיה... ולכן עלינו להוכיחם בדרך נעם, למשכם בעבותות אהבה, ולא רק לגרם שיפסיקו מנהגם, אלא להחדיר במחם את ההכרה כמה הנהגתם מפקעת ומקוממת, לא נאה ולא יאה.

ויהי רצון שנוזקה להפנים ערכה של תפלה, וננהג בה לפי כל דקדוקיה והדוריה, הן מבחינת הזמן הראוי לה, והן מבחינת איכות התפלה, ובזכות התפלה ובגינה, נזכה לגאולה השלמה, במהרה בימינו, אמן.

שבחשוב 'איש מצליח', המחשב 2:40 דקות מהנץ הנראה - ודאי תבוא עליו ברכה, ועין בהערות לשו"ת איש מצליח מהגאון הנאמ"ן שליט"א, וכן סמוך על כך הגאון רבי שרית דבליצקי זצ"ל, ועוד רבים וגדולים המליצו להמתין כנ"ל, דגם אי נימא דאזלינו בתר הנץ הנראה, ד' דקות מתחלת הזמן עדיו נחשבות בכלל זמן הנץ, ממילא ההמתנה לזמן 'איש מצליח' - קרובה לשכר ורחוקה מהפסד.

אולם לאחר ששמע את עורכי לוח 'בכורי יוסף', שבררו באפו ודאי זמן הנץ, לפי חשוב הזריחה המקדמת ביותר הנראית מעל אפק המזרחי מדי יום ביומו, בסיוע מודל טופוגרפי ממחשב של ארץ ישראל, והשתכנע בדיוק החשבון ואמתותו, הורה לנהג כפי הלוחות הנ"ל. וכן הסכים מר אביו. כנ"ל ביחס ללוח 'אור החיים' היוצא לאור בהתייעצות עמו. אשר שם חשובו את זמני הנץ בירושלים על פי האפק הנראה מעל החר בגבה של שבע מאות וחמשים מטר מעל פני הים, וזאת בהתחשבות בהרי מואב. דהינו שמחשבים את הנץ הנראה בדיוק בזמן הראות השמש מעל הרי מואב, וזאת בשונה מחלק מהלוחות המכרים שאין להתחשב בהרי מואב, [דהינו זמן 'אסטרונומי' מבהק]. וממילא זמן הזריחה אצלם מקדם בכשתי דקות.

אמנם, יש שטענו דעדיף לאחר מאשר להקדים, כי זמן הנץ נמשך כל זמן שגלגל החמה הולך ומתגלה מעל פני הארץ, ואם מקדים קדם הנץ - מפסיד את החשיבות של תפלה בניץ, ואם מאחר בשתיים שלש דקות עדיו חשיב בכלל תפלה בהנץ, ועוד טעם להעדיף את הזמן המאחר ביותר, שאם יקדים - יתכן ועדיו לא הגיע זמן הנץ, והרי תפלה קדם הנץ אינה אלא בדיעבד, כמבאר בשו"ת יחנה דעת ח"ב סי' ח', ואלו תפלה

ה. וליותר לדבר על אלו שאוחזים מול עיניהם מכשיר טכנולוגי טמא ר"ל, שאסור באסור מחלט לאחזו אף מחוץ לבית הכנסת, ויתכן שיש בכלל אסור להתפלל בקרבת מכשיר כזה, וצריך להרחיק ממנו כדין צואה טנפת, וכל שכן שלא להביט בו בשעת התפלה, ומי בקש זאת מידכם רמס חצרי, וד"ל.

לה"ו בינ"ו עמ"י עש"ו

בשורה טובה לאנשי התורה ולומדיה

בסיעתא דשמיא יצא לאור עולם סדרת הספרים

"אשיחה בהקיד"

על פרשיות השבוע באגדה

מתוך סדרת הספרים אשיחה בהקיד באגדה ובהלכה

מהרב אורן נזרית שליט"א

הספרים מעוטרים בהסכמת גדולי הדור שליט"א מלאים בהלכות בקניני תורה ובדרכים לעבודת ה' יתברך משולבים בסיפורים על גדולי ישראל ודרך עבודתם

וכעת מבקשים לזכות את הציבור הקדוש
לסייע ולהיות שותף

להשלים את סדרת הספרים בהלכה לזיכוי הרבים
וזכות לימוד התורה וזיכוי הרבים תגן בעדכם
ניתן להקדיש פרשיות
לברכה והצלחה ולעילוי נשמת וכיו"ב

052-7627127 א.ש.י.טו.ד

לקבלת גיליונות אלו חינם
יש לשלוח בקשה למייל:
toraoren@gmail.com

לפרטים ניתן ליצור קשר בטל: 0506491414, 0509013000